

GERARD VAN DUSSEN

DOOR **P**VERGERS



ROTTERDAM - D. BOLLE.

SURANUS

GERARD VAN DUSSEN.



SARANUS

GERARD VAN DUSSEN.

EEN BLADZIJDJE
uit den 80-jarigen oorlog

DOOR

P. VERGERS.



ROTTERDAM. — D. BOLLE.

Twee vrienden.

't Was in 't begin van 1567 dat een jongmensch van nauwelijks 20 jaar een verre reis ondernam. Op zijn paard gezeten had hij al eenige dagen reizens achter den rug. Hij verlangde zeer naar het einde en hij had er reden voor. Het weder toch was alles behalve aanlokkelijk. 't Was koud en guur en nu sloeg de jachtsneeuw hem in het aangezicht. Onze reiziger wist niet, hoe hij zich in zijn mantel zou wikkelen, om zich zooveel mogelijk voor het ruwe weder te beveiligen.

Nicolaas de Maulde moest er dan wel een gewichtige reden voor gehad hebben in zulk een ruw jaargetijde heel uit Holland naar België op reis te gaan. Hij wist wel dat er gevaar aan zijn reis verbonden was, want de inquisitie had scherpe oogen en hij was protestant, een strafbare misdaad in de oogen der roomsche kerk, een misdaad, welke met galg en brandstapel betaald moest worden. Toch had Nicolaas de Maulde niet gearzeld de reis naar Leuven aan te nemen om zijn vriend Gerard van Dussen op te zoeken en eenigen tijd bij hem door te brengen. Als kinderen waren zij samen opgegroeid en een warme vriendschap was tusschen hen ontstaan. Ofschoon zijn vriend van Dussen aan de roomsche kerk gebleven was, had dit hun vriendschap niet kunnen verkoelen. Trouwens van Dussen was altijd een beminnaenswaardige jongeling geweest. Familie-omstandigheden waren oorzaak geweest, dat de familie van Dussen zich van Holland naar de Zuidelijke Nederlanden (België) verplaatst had. Reeds vijf jaren lang had zij zich te Leuven gevestigd.

Leuven, een stad in de belgische provincie Brabant, ligt aan de Dijle, die een gedeelte der stad bespoelt, en aan een kanaal, hetwelk deze rivier met de Rupel vereenigt en haar in gemeenschap brengt met Mechelen en met de Schelde.

De Maulde dan bevond zich op weg naar Leuven. Hij wist dat zijn vriend van Dussen in het vorige jaar gehuwd en nu in 't bezit van een dochttertje was. Hij verlangde zijn vriend, diens vrouw en kind te zien, en naardien er allerlei geruchten liepen, dat de gevreesde Alva in het land zou komen, achtte hij nu de beste gelegenheid op reis te gaan, want was die Alva er eenmaal,

dan zou een reis naar België waarschijnlijk moeielijk gaan. Ook stond het bij hem vast, dat op den een of anderen tijd een oorlog tegen dien bloedman zou uitbreken en dan was de kans van een reis geheel verkeken, want ook stond het bij hem vast, dat hij zijn arm het vaderland zou leenen om te strijden tegen onrecht en dwingelandij. Wie weet, misschien zouden er dan jaren kunnen voorbij gaan, eer zij elkander konden wederzien. Een en ander overdenkende, was hij tot het besluit gekomen nu te gaan. En hij ging. We zagen hem, op zijn paard gezeten, strijden tegen de dikke sneeuwvlokken. Ook zijn paard liet niet onduidelijk zien, dat het liever in een warmen stal zou geweest zijn. Zijn klepper op den nek kloppende, zei hij: „Kom Henri, moed gehouden. Straks zoeken we een herberg op, dan krijgt ge een lekker maal en een goede rustplaats. Morgen hopen we het einde van onze reis bereikt te hebben. Dus moed gehouden, mijn beestje.”

Op den volgenden dag was de Maulde zeer in zijn schik, de torenspitsen van Leuven te ontdekken. In de stad gekomen, was de woning van van Dussen spoedig gevonden.

Hartelijk was de ontmoeting tusschen beide vrienden en ook van Dussen's vrouw heette de Maulde van harte welkom. Bij een warm haardvuur gezeten, knapte de Maulde vrij wat op en niet minder toen de huisvrouw hem een beker warmen kruide-wijn voorzette. Ook de Mauldes' paard werd niet vergeten, maar in een warm hoekje van de schuur gebracht.

Spoedig waren beide vrienden in gesprek over den toestand van het land. Ofschoon van Dussen tot de roomsche kerk behoorde, noemde hij het een gruwel dat er zooveel bloed vergoten werd om het geloof. Hij had vrij wat bijgewoond en dat alles moest hij de Maulde verhalen. Zoo sprak hij over de veldpredikingen; het verbond der edelen; de aanbieding van het smeekschrift; het gastmaal bij Culemborg, waar de naam „Geus” ontstond; de beeldstormerij enz., zaken, die naar ik vermoed, mijnen lezers niet onbekend zijn en daarom hier niet nader beschreven worden. „Nicolaas”, zei van Dussen, „laat ik u een goeden raad geven. Zoo lang gij hier zijt, ga dan niet naar een protestantsche vergadering, want dit zou u het leven kosten en wellicht het mijne ook. Het is streng verboden een ketter te huisvesten en dus zou ik er zonder kleerscheuren niet afkomen. De speurhonden van de inquisitie liggen overal op de loer. Zien zij een vreemdeling, dan gaan ze diens gangen na in de hoop een ketter te kunnen aangeven, want daar is wat mee te verdienen.”

„Ik zal uw raad in acht nemen Gerard, om u niet in ongeligheid te brengen, maar ik dacht niet dat ge mij ook een ketter zoudt noemen met allen, die van de roomsche kerk zijn afgeweken.”

„Dat doe ik ook niet Nicolaas: ik noemde dat woord, omdat die naam algemeen aan andersdenkenden gegeven wordt, maar menschen, die God naar hunne overtuiging willen dienen, zijn bij mij geen ketters.”

„Maar Gerard, als ge niet graag ziet, dat ik naar een geuzen-vergadering ga, dan zult ge mij toch wel toestemmen, dat ik, zoolang ik hier ben, 's morgens en 's avonds eenige verzen uit mijn Bijbeltje lees. Dat is mijne gewoonte. Dat Bijbeltje draag ik altijd bij mij.”

„Wel zeker, mijn vriend, volg gerust uwe gewoonte.”

„Dan zou ik wel willen,” zei juffrouw van Dussen, „dat onze vriend de Maulde niet voor zichzelf alleen, maar ook voor ons las. Ik wil ook wel hooren, wat er in den Bijbel staat. Ik heb echter ééne voorwaarde, dat vriend de Maulde niet te luid leest, als 't maar even verstaanbaar is, want tegenwoordig hebben de muren ooren. Ge hebt er immers niet op tegen, man?”

„Wel neen; ik wil 't ook wel hooren.”

De Maulde leest:

„Voorwaer, voorwaer zegge ick ulieden, die niet in en gaet door de deure in den stal der schapen, maer van elders inklimt, die is een dief ende moordenaer.

Maer die door de deure ingaet, is een herder der schapen.

Dezen doet de deurwachter open, ende de schapen hooren zijne stemme ende hij roept zijne schapen bij namen, ende leytse uyt.

Ende wanneer hij zijne schapen uytgedreven heeft, zoo gaet hij voor haer henen, ende de schapen volgen hem, overmits zij zijne stemme kennen.

Ick ben de deure der schapen: indien iemant door mij ingaat, die zal behouden worden, ende hij zal ingaan en uytgaan ende weide vinden.

Ick ben de goede herder; de goede herder stelt zijn leven voor de schapen.”

Toen de lezing geëindigd was, werd het gelezene nog eens besproken. 't Was alles nieuw voor van Dussen en zijne vrouw, want aan den Bijbel hadden zij geen kennis. Dat was verboden waar bij de roomsche kerk. Die mocht niet gelezen worden.

Toen man en vrouw alleen waren, spraken ze dikwijls over de woorden: „Ik ben de deur en Ik ben de goede Herder.” Zij konden zich van die woorden niet los maken en zij zouden hen ook tot zegen zijn. Door het onderwijs van de Maulde leerden zij verstaan, dat de Heere Jezus alleen ons behouden kan én dat het aanroepen van heiligen zoo goed was als aan een doovemans deur kloppen. Zij gingen zien, dat vele dingen in de kerk niet overeenkwamen met Gods Woord. Toch scheidten zij zich

niet van de roomsche kerk af, want menschenvrees hield hen terug zich bij de hervormden te voegen. De Maulde zei daar niets van, want hij dacht aan Nicodemus, die 's nachts tot Jezus gekomen was en eerst later openlijk voor diens naam uitkwam. 't Kan met van Dussen ook wel zoo gaan, dacht hij en hij had goed gedacht, want zoo ging het ook.

Een dag of wat later scheen het of het ruwe voorjaarsweer zijn afscheid genomen had; 't was ten minste nu zacht in de lucht. Van Dussen sloeg daarom zijn vriend voor een wandeling buiten de stad te doen, 't welk door de Maulde met graagte werd aangenomen. Van Dussen kon zonder verhindering gaan wandelen, want omdat hij een welgesteld man was, die er geen bedrijf of ambt op nahield, had hij overvloedig tijd. Om eenige bezigheid te hebben, had hij een grooten tuin gekocht, dien hij zelf onderhield en bearbeidde.

Op hun wandeling hadden onze vrienden overvloedig stof tot bespreking want nog niet lang geleden was er iets gebeurd, dat de roomschgezinden deed juichen, maar den hervormden reden tot droefheid gaf. Wat er gebeurd was, willen we u kortelijk mededeelen, misschien is u dit onbekend.

De landvoogdes Margaretha, die in naam en op last van haren broeder Filips II deze landen bestuurde, haatte de hervorming met een volkomen haat. Toen door het geuzenverbond hare handen eenigszins gebonden waren, moest zij zich wel wat matigen in het vervolgen der hervormden, doch toen dat verbond na den beeldenstorm was gaan verzwakken, gevoelde zij zich weer sterk. Zij verbood de bijeenkomsten der hervormden en hunne predikatiën. Ook liet zij verscheidene predikanten ophangen. In de stad Valenciennes waren veel meer hervormden dan roomschgezinden en nu gaf zij bevel dat die stad hare soldaten onder den bevelhebber Noircarmes zou innemen. Hiermede dacht zij de hervorming den doodsteek te geven. Dat begrepen de predikanten Pierre la Grange en Guido de Brès, die zich in Valenciennes bevonden, ook zeer goed en daarom spoorden zij de hervormden aan geen krijgsvolk van de landvoogdes in de stad te laten. Margaretha werd toen zeer boos en gelastte Noircarmes de stad te belegeren wanneer zij in hare weigering volhardde. En Valenciennes bleef weigeren vast besloten zich hardnekkig te verdedigen. Al de gebouwen, zooals kloosters, welke in den omtrek der stad lagen, werden omvergehaald, opdat de vijand er zich niet in nestelen zou. Ieder, die slechts kon, nam de wapenen op.

De vijand kwam en zijne kogels richtten groote verwoestingen aan. De Nicolattoren stortte in, die met eenige kanonnen der belegerden beplant was, en zijn val doodde vele menschen. Ook

velen welke onder de in puin stortende gebouwen bedolven werden. Vreeselijk werd de stadsmuur door het vijandelijke ijzer gebeukt; zijn puin vulde de grachten en toen was de toegang tot de stad voor den vijand geopend. De heldhaftigste verdediging had niet gebaat. Er bleef niets anders over dan zich op genade aan den overwinnaar over te geven. En die overwinnaar beloofde vergiffenis.

En hield Noircarnes zijn woord? „Aan ketters behoeft men zijn woord niet te houden,” sprak hij en toen ging het op een moorden.

De bevelhebber der stad, een der moedigste verdedigers van Valenciennes, Michiel Herlin, werd met zijn oudsten zoon ontvoerd. Zijne drie andere zonen hetzelfde lot wachtende, wisten zich door de vlucht te redden.

(We willen hierbij voegen, dat zij in het volgende jaar gevangen genomen werden. Twee van hen werden terstond opgehangen en aan den derden, Gautier, neus en ooren afgesneden, om hem daarna te verbranden. Gautier wist echter op den weg naar den brandstapel te ontsnappen en sedert dien tijd wreekte hij zich op alle priesters, die hem in handen vielen, zoowel Nederlanders als Spanjaarden. Hij sneed hun neus en ooren af en liet hen dan verbranden. Christelijk was het niet!)

Onder de slachtoffers van Valenciennes behoorden ook de predikanten Guido de Brès en Pierre la Grange 1). Eerst in een donkere, akelige gevangenis opgesloten en zeer mishandeld, werden zij later opgehangen.

Onze beide vrienden hadden dus vrij wat te bespreken. Ook kwam het gesprek op prins Willem van Oranje en dat hij op het punt stond het vaderland te verlaten.

„Hij heeft gelijk,” zei van Dussen, „dat hij gaat eer Alva den voet hier in 't land zet. 't Zou anders zijn hoofd kosten. Alva toch is genoeg bekend. De koning schijnt wel met blindheid geslagen om zijne protestantsche onderdanen zoo te vervolgen. Hij haalt zich zelf een strop om den hals. 't Is ook goddeloos de predikanten zoo maar op te hangen.”

Arme van Dussen, had maar liever gezwegen, want het is waar, wat uwe vrouw gezegd heeft: „De muren hebben tegenwoordig ooren.”

Een snoode daad.

Nog een paar dagen en de Maulde ging weer vertrekken. Bij het afscheid nemen, zei hij: „Gerard, de prins is vertrokken,

1) Zij komen ook voor onder de namen; Guido de Bray en Peregrin de la Grange.

maar in mijne verbeelding zie ik hem terugkomen om tegen Alva ten strijde te trekken. Dan schaar ik mij onder de vanen van den prins. Wie weet of we elkander dan ooit wederzien hier beneden, als het dan maar daar boven moege zijn bij den Heere Jezus."

„Nicolaas, voor gij vertrekt, heb ik nog één verzoek te doen; geef mij uw Bijbeltje tot een aandenken." Dat verzoek werd ondersteund door juffrouw van Dussen.

Met genoegen laat ik u dat kostbare boekje. Ik kan wel een ander krijgen. Moge het u tot zegen zijn."

Nicolaas de Maulde vertrok.

Voor den weetgierigen lezer willen we hierbij voegen, dat de eerste nederlandsche bijbelvertaling in 1477 te Delft bij Jacob Jacobsz. en Maurits Ymandsz. is uitgegeven. Tot de meest vermaarde nederlandsche bijbeluitgaven behooren die van Liesveldt te Antwerpen (1525), welke later herhaalde malen zijn herdrukt; Ook die van Nicolaas Bieskens van Diest (1562) en mede dikwijls uitgegeven.

Elken avond voor het ter ruste gaan, lezen van Dussen en zijne vrouw een hoofdstuk uit de Heilige Schrift. Zij wachtten hiermede tot de dienstbode haar kamertje had opgezocht, uit vrees dat die hen verraden zou. Daarom werd het Bijbeltje ook op een geheime plaats verborgen. Hoe meer zij lezen, hoe meer hunne oogen open gingen voor de dwalingen in de roomsche kerk. Voor het uiterlijke hielden ze nog aan de kerk vast, want zij vreesden de mishandelingen van de inquisitie of zoogenaamde geestelijke rechtbank, die zich het recht aanmatigde de menschen op de pijnbank te folteren en daarna een geweldigen dood te doen sterven.

Van Dussen en zijne vrouw wisten nog niet, dat zij wedergeboren moesten worden, want dan zouden zij verstaan hebben het woord des Heeren: „Die mij verloochenen zal voor de menschen, die zal ook Ik verloochenen voor mijn Vader, die in de hemelen is." Maar die tijd zou komen.

We weten, dat van Dussen een bemiddeld man was, maar hij was niet gierig, als zoovelen, die met aardsche goederen gezegend zijn. Wanneer hij in zijn tuin aan den arbeid was, ging zijne vrouw er dikwijls op uit om zieken of armen te bezoeken en hun een verkwikking of onderstand te geven. Die vrucht had de lezing van Gods Woord uitgewerkt.

Een man loopt in heftige gemoedsbeweging zijne kamer op en neder. Hij houdt deze alleenspraak: „Heeft hij het ophangen van predikanten geen goddeloos werk genoemd? Dat rickt reeds naar ketterij. Had ik maar rechtstreeksche bewijzen dat hij een

ketter is, dan zou ik hem bij de geestelijke rechters aanklagen, maar die bewijzen heb ik niet. Maar ik zal het oog op hem houden. In elk geval zal hij boeten, voor 't geen hij gezegd heeft. Daarenboven kan ik dien van Dussen toch niet best lijden. Hij geeft wel aan armen, maar de kerk heeft niet veel voordeel van hem en daaraan moest hij in de eerste plaats denken. Hoevelen zijn er niet, die prachtige geschenken aan het altaar geven. Hij niet. Waarmede moet hij gestraft worden?"

De alleenprater zette zijne wandeling in de kamer voort, overdenkende waarmede hij van Dussen het gevoeligst zou kunnen treffen. Eindelijk sprak hij: „Ik heb het; mijn besluit is genomen.” Ja, maar 't was een besluit hem door satan ingegeven.

Vraagt ge, mijn lezer, wie die man was? Niemand anders dan de pater uit de prachtige St. Pieterskerk, een kerk waaraan meer dan honderd jaren gearbeid was en voorzien van de kostbaarste schilderijen.

Met driftige schreden ging de pater naar de stadsgevangenis. Hij kende den gevangenvaarder als een geloovig en weepziek aanhanger van de kerk. Ook daaraan dat de man niet aan overmaat van verstand had te klagen. Zulk een man moest hij juist hebben.

„Wel van Malsum hoe gaat het? En uwe vrouw?"

„Zeer goed, eerwaarde pater. Wij zijn beiden goed gezond.”

„Van Malsum een zaak van groot gewicht drijft mij tot u. Omdat gij een trouwe zoon der kerk zijt, durf ik u die zaak toevertrouwen. Het geldt het behoud van een klein, lief kind. Ach, als ik er aan denk, bloedt mijn hart wanneer dat kind voor eeuwig verloren zou moeten gaan. Ge moet weten, dat zijne ouders plotseling zijn overleden aan een besmettelijke ziekte, en daar zij beiden kettters waren, ben ik bevreesd dat het in handen zal komen van een ketttersche familie en aldus voor de alleenzaligmakende kerk zal verloren gaan. Dat ligt me loodzwaar op het hart. Weet ge wat nu mijn vurige wensch is? Dat gij en uwe vrouw dit kind ter opvoeding tot u wilt nemen. De hemel zal het loon voor uwe barmhartigheid zijn. Als priester geef ik u die verzekering. Moeielijk kan het u niet vallen, omdat gij zelf geene kinderen hebt. Ge houdt het maar een paar jaar verborgen en kunt het voor uw nichtje laten doorgaan, want ge moet weten, dat het een meisje is. Nu, wat zegt ge?"

„Heer pater, ik wil gaarne het kind voor de hel bewaren en zelf den hemel verdienen. Als mijne vrouw het goed vindt, dan neem ik het aan.” De vrouw vond het goed en de pater zou zorgen, dat het kind gebracht zou worden.

De goddelooze pater zei niet, dat hij het meisje, als het wat ouder zou geworden zijn, in een klooster zou stoppen, dan zou

zij van de buitenwereld geheel afgesneden en als het ware levend begraven zijn.

De Heere zorgde er evenwel voor dat het meisje niet in een klooster terecht kwam.

Men gaf het den naam van Therèse.

Een genoeglijken avond hadden van Dussen en zijne vrouw bij een hunner vrienden doorgebracht. Toen zij van huis gingen, sliep hun kind als een roos en hadden het ter bewaking aan de dienstbode overgelaten. Nu keerden ze huiswaarts onderweg pratende over den gezelligen avond en de nuttige en aangename gesprekken toen gehouden.

Het eerste werk van juffrouw van Dussen was naar haar kind te zien, maar het bedje was ledig. „Het kind zal wakker geworden zijn en nu bij Jenneke op schoot zitten,” zeide zij tot haar echtgenoot. Zij ging naar de keuken, maar wat zag zij daar? Jenneke zat met loshangende haren te weenen en te snikken. Ook eenige bloeddruppels waren op hare kleederen zichtbaar.

„Jenneke, waar is de kleine Marie?”

Geen antwoord volgde, maar het snikken werd heviger.

Het was duidelijk voor den heer en de juffrouw, dat er iets gebeurd was, maar zoolang Jenneke in dien toestand bleef, was er aan de oplossing van het vraagstuk geen denken. De eerste zorg van van Dussen was dus de dienstmaagd tot bedaren te brengen.

Intusschen liep juffrouw van Dussen onrustig heen en weer. De angst was op haar gelaat te lezen, want zij begreep zeer goed, dat er iets vreeselijks moest gebeurd zijn. Nu was juffrouw van Dussen iemand van zeer zwakke gezondheid. De dokter had al vroeger gezegd, dat zij zich altijd zeer kalm moest houden en zich wachten voor hevige aandoeningen, daar dit haar dood wel tengevolge kon hebben.

Toen Jenneke wat tot bedaren gekomen was, vertelde zij het volgende: „Zoo wat een uur geleden klopte een man aan de deur, die vroeg om mijnheer te spreken. Toen ik zeide, dat mijnheer en de juffrouw niet thuis waren, drong hij naar binnen, nam mij bij den arm en wierp mij in de kamer. Hij vloog op het bedje af en stopte dat onder zijn wijden mantel. Ik wilde hem het kind ontrukken, maar hij gaf mij een harden slag op 't gezicht, zoodat het bloed uit mijn neus sprong. Toen is hij met het kind verdwenen. Ik kende hem niet; hij had zich ook vermomd.”

Nog had Jenneke haar verhaal niet geheel geëindigd, toen juffrouw van Dussen met een gil nederviel. Nadat van Dussen met behulp van Jenneke haar op een rustbank gelegd had, werd

ijlings om den dokter gezonden. Deze vond de juffrouw in bedenkelyken toestand en schudde het hoofd toen hij vernam wat er gebeurd was. De dokter bleef dien nacht bij de patiente, maar wat hij aanwendde, 't was alles vruchteloos. Nog in dienzelfden nacht had van Dussen geene vrouw meer. Zij was overleden.

Nog eens: arme van Dussen! In stomme smart zat hij neder, gevoelloos voor alles wat om hem heen was. We kunnen dit begrijpen. In één dag toch had hij vrouw en kind verloren, die hij zoo innig liefhad. Hij kon met den dichter zeggen: „Al uwe golven en baren zijn over mij heengegaan.” 't Was ook inderdaad een lijden der ziel, dat ieder weldenkend mensch met diep medelijden vervullen moest.

Toch zou van Dussen ondervinden, dat de Heere een kracht zou geven, welke hij in zichzelf niet bezat. Hij zou nu en later ondervinden, dat de nood nooit grooter is dan de Helper; dat hij nader aan het hart van dien Helper zou komen, om zich geheel aan Hem over te geven. Dan zou hij bespeuren dat die Helper alleen smart bereidt om smarten te lenigen, ja, om de bron van alle smarten te sluiten. Dan zou hij ondervinden de waarheid van het woord: „Als een, die zijne moeder troost, alzoo zal Ik u vertroosten.”

Langzamerhand week dan ook van Dussen's doffe gevoelloosheid. Geheel tot bezinning gekomen, zeide hij: „Het zal zeker goed voor mij zijn, dat de Heere mij die smart bereid heeft,” ja, hij begon er Gods liefde in te zien, want zei hij: „Wat zou het leven mijner vrouw geweest zijn, als zij dag aan dag schreide om haar lieveling. Nu heeft de Heere haar thuis gehaald en geen verdriet of smart kan haar meer kwellen; nu heeft zij eeuwig vreugde.”

Wat er bij van Dussen gebeurd was, was spoedig door de geheele stad bekend. Deelnemende vrienden lieten zich zien om hem te troosten. De armen en hulpbehoevenden, die zoo menigmaal door de dierbare overledene getroost waren, bleven niet achter, maar betoonden een ongeveinsde droefheid. Onder de bezoekers bij van Dussen behoorde ook de pater van de St. Pieterskerk. We zouden het nauwelijks kunnen gelooven, hoe deelnemend hij zich aanstelde. 't Was natuurlijk alles geveinsdheid en huichelarij. Van Dussen kon in de verste verte niet vermoeden, dat de pater de bewerker was van zijn verlies, dat hij behoorde onder de „huichelachtige tafelbroeders.”

„Ach, hoe jammer,” sprak de pater, „dat uwe vrouw gestorven is, zonder de genademiddelen der heilige kerk. Heeft zij nog tot Maria of tot een der heiligen kunnen bidden?”

„Het laatste woord dat ik van haar gehoord heb, was:

„Heere Jezus, wees mij arme zondares genadig.” „Toen stierf zij.”

De pater zette een paar groote oogen op en verwijderde zich in zichzelf zeggende: „Ook dit riekt naar ketterij.”

Een Zwerver.

Alva was in 't land gekomen. Niet lang had hij hier den voet gezet, of hij liet zijn tijgeraard zien. 't Was moord en dreiging blazen tegen de discipelen des Heeren evenals weleer Saulus. Maar Saulus bleef geen Saulus; hij werd een Paulus. Zoo was het met Alva niet. Alva bleef Alva. Hij was en bleef een moordenaar.

De Maulde had goed gezien; de oorlog kon niet uitblijven. Prins Willem en zijne broeders namen de wapenen op, om het land, dat van bloed stroomde, van het monster Alva te bevrijden.

Dat alles te verhalen, zullen we niet doen, want ook die geschiedenis moeten we veronderstellen is u niet onbekend. Mocht dit soms niet het geval wezen, dan raden we u aan het onderstaande werkje te lezen. 1) Liever willen we u een paar feiten uit den oorlog meedeelen van 't geen later geschied is, feiten, die u waarschijnlijk minder bekend zijn. Alleen willen we nu tot uwe herinnering eenige hoofdgebeurtenissen opnoemen, welke in den tijd van Alva hier te lande zijn voorgevallen.

Slag bij Heiligerlee — Adolf van Nassau en graaf Aremberg sneuvelen — Moord aan Egmont, Hoorne en verscheidene edelen. — Slag bij Jemmingen. — Gewapende inval van prins Willem in de Nederlanden. — Gevangenneming van Montigny en den moord aan hem gepleegd door koning Philips. — Heffing van den tienden penning. — De Watergeuzen. — Inneming van Brielle. — Algemeen verzet tegen de Spanjaarden (1572). — Bloedbad te Naarden (1572) — Beleg van Haarlem en overgave (1572—1573). — Beleg van Alkmaar. — Slag op de Zuiderzee. — Gevangenschap van Bossu en St. Aldegonde. — Vertrek van Alva (1573).

't Was toen een benauwde tijd. We kunnen begrijpen, dat men algemeen verheugd was, toen die wreede Alva weer naar Spanje ging. Hij had dan ook in zes jaren tijd niet minder dan 18.000 menschen door beulshanden laten ombrengen en hoevelen nog bovendien door zijne soldaten.

1) Gods Vinger in den tachtigjarigen oorlog. Uitgave Van Nooten te Schoonhoven.

Hoe men over Alva dacht, zegt ons het volgende versje, bekend onder den naam van het Gentsche Onze Vader:

Helsche duvel, die tot Brussel syt,
 Uwen naem ende faem sy vermaledyt,
 U ryck vergae sonder respyt,
 Want heeft geduyrt te langen tyd.
 Uwen willen sal niet gewerden,
 Noch in hemel, noch op erden:
 Ghy beneempt ons huyden ons dagelicx broot
 Wyff ende kynderen hebben 't groote noot:
 Ghy en vergeeft niemant syn schult,
 Want ghy met haet ende nyt syt vervuld:
 Ghy en laet niemant ongetempeert
 Alle dese landen ghy perturbeert.
 O hemelschen Vader, die in den hemel syt,
 Maekt ons desen helschen duvel kwyt,
 Met synen bloedigen, valschen raet
 Daer hy mede handelt alle quaet,
 En syn spaens chrychsvolk allegaer,
 't Welck leeft of sy des duvels waer.

Amen.

Nu die zucht was verhoord. Alva ging weg.

Onder zijn opvolger Requesens had de slag op de Mookerheide plaats, waar Lodewijk van Nassau, de ridderlijke held, en zijn broeder Hendrik sneuvelden. Ook het belangrijke beleg en de verlossing van Leiden vielen onder Requesens voor.

Verder gaan we vooreerst niet, want het wordt tijd, dat we naar van Dussen terugkeeren.

Toen de eerste droefheid geweken was, deed van Dussen allerlei nasporingen om zijn verloren dochtertje te vinden. Geen dag ging er voorbij of hij was op de been; dan zwierf hij hier dan daar in de stad, maar 't was alles vergeefsche moeite.

Hoe zou hij ook op het denkbeeld kunnen komen, om zijn kind in een gevangenis te zoeken? Weken zijn zoo voorbijgegaan, maar geen licht had in de duisternis geschenen. *Dit* was hem duidelijk, dat hij een geheime vijand moest hebben, die hem dat leed berokkend had. Maar wie was die vijand? Ook dit was hem duister. Hij ging denken, dat die vijand zijn kind buiten en misschien wel ver buiten de stad kon gebracht hebben, om alle nasporingen te verijdelen. Met de hand onder het hoofd zat hij te denken, wat hij in deze omstandigheden doen moest. Na een en ander overwogen te hebben, was hij tot een besluit gekomen. Hij verkocht al zijne bezittingen: huis, tuin, meube-

len enz., bracht de opbrengst daarvan in verzekerde bewaring en hield er slechts zooveel af als hij meende in de eerste tijden noodig te hebben. Als marskramer verkleed verliet hij Leuven, om zijne koopwaren hier en daar te koop aan te bieden, maar zijn eigenlijke oogmerk was, of hij ook iets van zijn kind ontdekken kon. Zoo zwierf hij van stad tot stad, van dorp tot dorp, geheel België door, maar geen kind werd gevonden hoe hij ook zijne oogen overal liet gaan zoowel op de straten als in de huizen, waar hij zijne koopwaar liet zien. Bedroefd zette hij zich elken avond neder, wanneer de dag wederom nutteloos was voorbijgegaan. Toch was hij niet troosteloos, want zijne tegenheden hadden hem nader tot den Heere gebracht. Hij was er zeker van dat geen muschje op de aarde valt zonder den wil des hemelschen Vaders. Daarom kon hij ook het 7e vers uit de psalmberijming van Dathenus zingen:

„Waerom wilt gij u soo quellen
En beroert zijn, o ziel mijn?
Wilt gantsch u hoop op Godt stellen,
Van u sal hij gedantkt zijn;
Omdat hij is, soo men siet,
Mijn heijl, die mij jonste biedt:
Dies mijn ziel wilt u verblijden,
Godt is 't dien ick bidd' in 't lijden.”

Onze zwerveling had België doorkruist, nu ging hij naar Holland, maar ook daar zouden zijne nasporingen vruchteloos zijn. Maand op maand, ja, jaar op jaar verliep, maar van Dussen had zijne dochter niet weergevonden. Wel wachtte hem nog een zware beproeving.

In alle richtingen had van Dussen Holland doorkruist, toen hij in de streken van Alkmaar kwam. 't Was op een dag in Juni, dat het buitengewoon warm was, toen hij in het alkmaarsche bosch aankwam. 't Was reeds donker. Van vermocienis, vooral door de hitte van den dag, kon hij geen voet meer verzetten. Nu, het was zomerdag en er kon dus geen bezwaar in zijn den nacht onder den blooten hemel door te brengen. Met zijn marsje onder het hoofd lag hij zich onder een boom neder en viel weldra in een diepen slaap. Nog was het daglicht niet aan den hemel, toen hij op een ruwe wijze uit zijn slaap gewekt werd door twee mannen, die aan hunne kleeding kenbaar waren als dienaren van de politie.

„Sta op,” werd hem gezegd. „Gij zijt onze arrestant.”

„Uw arrestant? Wat heb ik dan gedaan?”

„Dat zult ge wel vernemen, waar we u brengen zullen.”

Er was geen praten tegen. De goede van Dussen werd als

een misdadiger geboeid, meegenomen en in de gevangenis gebracht.

Wat zal er niet in hoofd en hart van hem zijn omgegaan, toen hij daar in een akeligen kerker zat. Het moest hem wel een raadsel zijn, waarom hij hier gebracht was.

Inderdaad een zee van rampen ging over het hoofd van van Dussen, maar hij vond kracht in zijn Heiland.

Een uur of wat zijn voorbijgegaan, De deur van zijn gevangenis wordt geopend, want hij moet voor de rechters verschijnen. Daar ziet hij de twee mannen, die hem gevangen genomen hebben en hoort dat de een zegt: „In den vroegen morgen toen we door het bosch gingen, hebben we een man gevonden, die op een vreeselijke wijze vermoord is. Hij had niet minder dan zes diepe wonden in de borst. Terstond deden we onderzoek of we den moordenaar ook ontdekken konden. Niet lang hadden we gezocht of we vonden dezen man onder een boom liggen. Hij is de moordenaar, want een met bloed bevekt mes haalden we uit zijn zak. Hier is het.”

Met stomme verbazing had van Dussen dit verhaal aangehoord.

Een der rechters vroeg hem:

„Hoe is uw naam?”

„Gerard van Dussen.”

„Waar woont ge?”

„Nergens. Dan ben ik hier en dan daar.”

„Dan zijt ge een landlooper.”

„Een landlooper ben ik niet. Ik reis als marskramer van plaats tot plaats en heb dus geen vast verblijf.”

„Hebt ge nooit een vast verblijf gehad?”

„Ja, te Leuven.” En nu vertelde van Dussen zijne wederwaardigheden en waarom hij Leuven verlaten had en marskramer geworden was.

't Verhoor was afgelopen en van Dussen werd naar zijne gevangenis terug gebracht.

Toen de heeren weer alleen waren, nam de heer Nanning van Foreest het woord.

Maar laat ik u vooraf met dien heer een weinig bekend maken; hij is het waardig gekend te worden.

Nanning van Foreest was een nederlandsch staatsman. Hij werd in 1519 te Alkmaar geboren, werd, na volbrachte studie, secretaris van zijn geboortestad en was een ijverig voorstander der hervorming, weshalve hij in 1568 door Alva met verbeurdverklaring zijner goederen verbannen werd. Later bekleedde hij er de betrekking van pensionaris en bewees in 1573 tijdens het beleg aan de stad belangrijke diensten. Des daags streed

hij op de wallen en des nachts hield hij aanteekeningen van de gebeurtenissen en beraamde nieuwe plannen tegen den vijand. Hij was een groot vriend van prins Willem van Oranje.

Foreest dan nam het woord. „Ik heb den man goed opgenomen, maar ik kan mij niet voorstellen, dat zulk een man met zulk een vrij oogopslag, waarin echter geen zweem van brutaliteit te bespeuren was, een moordenaar kan zijn. Evenmin kan ik mij voorstellen, dat een man, die een moord begaan heeft, dom genoeg zou zijn zich in de nabijheid van den vermoorden man ter ruste te leggen en het mes in zijn zak te steken. Veeler zou hij het op een loopen gezet en het mes weggeworpen hebben.”

„Ja, maar hoe komt het dan in zijn zak?”

„Dat is tot dusverre een duistere, een onverklaarbare zaak.”

Een andere stem liet zich aldus hooren:

„De marskramer kan wel een schijnbare marskramer zijn. Misschien is hij wel een spaanschgezind Hollander, die spionnendienst voor Spanje doet. Wie weet of het verdwijnen en het zoeken van zijn kind niet louter verdichtsel is.”

Op die wijze spraken de heeren onderling nog eenigen tijd tot er besloten werd: van Dussen zou in verzekerde bewaring gehouden worden; misschien zou er wel enig licht in die zaak komen.

Therèse.

We zijn in ons verhaal genaderd tot het ongelukkige jaar 1584. Ja, wel ongelukkig, want het was in dit jaar dat „Vader Willem” door de hand van een gehuurden moordenaar het leven liet. Gij kent Balthasar Geraerts den moordenaar. In dat zelfde jaar was Therèse, het gestolen meisje, 17 jaar oud geworden. Zij wist niet beter of ze was thuis bij oom en tante. Ook de reeds op leeftijd gekomen dienstbode wist niet beter of Therèse was een nichtje van den cipier en diens vrouw. Het meisje had er een goede behandeling ondervonden; liefderijk werd zij er verpleegd. De cipier kon van tijd tot tijd wel eens grommig zijn, doch over ’t algemeen had zij geen klagen. Soms kon ze verdrietig wezen, als ze er aan dacht geen vader of moeder te hebben, maar door de goede behandeling, welke zij ondervond, kwam ze dat verdriet spoedig te boven. Dat was ook te begrijpen, want vader of moeder had ze nooit gekend en van hen dus ook nooit liefde ondervonden.

Toen zij nu op 17jarigen leeftijd gekomen was, achtte de pater het tijd, dat zij naar een klooster verhuizen moest. Op zekeren dag bracht hij dan ook een bezoek aan den gevangenebewaarder en diens vrouw en gaf hun zijn verlangen te kennen. 't Viel als koud water op hun hart. Niet gaarne zagen ze Thèrèse uit hun huis vertrekken, want zij was een gewillig, dienstvaardig meisje en zij hadden haar lief gekregen.

De cipier zeide dan ook: „Heer pater, daarmede zoudt ge ons een slechten dienst bewijzen. Mijne vrouw wordt oud en is van tijd tot tijd sukkelig. Zij heeft in Thèrèse een goede hulp, dus laat haar bij ons blijven. Daarenboven niemand kent haar. Gaat zij een enkele maal de stad in, dan heeft nog nooit iemand in haar de dochter van van Dussen herkend en haar vader zelf zou haar niet herkennen als hij in de stad kwam. Welk gevaar zou er dan in steken haar hier te laten.”

„Ge zegt daar dat zij het kind van van Dussen is; hoe komt gij daaraan?”

„Wel pater,” sprak de vrouw, „dat te weten is zoo moeilijk niet. 't Was toch al heel spoedig bekend, dat het kind van van Dussen verdwenen was en dat hij de geheele stad, om zoo te zeggen, doorzocht heeft, om zijn dochterje terug te vinden. We begrepen dus zeer goed, wie dat kind eigenlijk is.”

De pater werd nu toch wel een weinig bevreemd. Weigerde hij, dan konden ze wel uit boosheid verklappen, dat hij een kinderdief was. Hij zei daarom: „Nu, als Thèrèse u zoo in de hand komt, dan kan ze wel blijven. Denkt echter niet, dat zij een dochter van van Dussen is. Dat hebt ge mis.”

Nieuwe misleiding en leugen van den geestelijken herder!

Thèrèse bleef.

Twee jaren zijn verloopen. 't Is alzo 1586. 't Was in Augustus van dat zelfde jaar, dat Thèrèse een zeer onrustigen nacht doorbracht. Aan slapen was geen denken. Allerlei gedachten doorkruisten haar hoofd en vroeg zij zichzelf af: wat moet ik doen? dan was het antwoord: ik weet het niet.

Er moest dan wel iets belangrijks zijn voorgevallen, waardoor Thèrèse zoo in de war was. Dat was ook inderdaad het geval. Onwillekeurig hoorde zij een gesprek tusschen haar gewaanden oom en hare zoogenaamde tante. Sinds eenigen tijd had zij al opgemerkt, dat tante zeer stil en afgetrokken was; 't scheen wel, dat er iets aan haperde en dat was werkelijk zoo. 't Geweten begon te spreken.

Thèrèse vernam de volgende samenspraak:

„Man, ik maak mij dikwijls ongerust, dat wij een slechte daad gedaan hebben. We hadden ons niet met den pater moeten inlaten. Ik vertrouw hem maar half al is hij een geestelijke. Ik begin meer en meer te gelooven, dat hij ons belogen en

bedrogen heeft en Thèrèse wel degelijk een dochter van van Dussen is."

„Maar vrouw, pater heeft ons immers den hemel als loon toegezegd?"

„Als het in plaats van den hemel winnen, maar niet den hemel verliezen is. Toen ik eenigen tijd geleden de kasten opruimde, kwamen mij ook de kleertjes van Thèrèse in handen, welke zij aanhad toen zij hier kwam. Zorgvuldig had ik die altijd achter slot gehouden. Terwijl ik met mijn werk bezig was, verraste Thèrèse mij; zij nam dadelijk deel aan den arbeid en eer ik het verhinderen kon, had zij de kleertjes in handen en zag de letters V. D. Terstond vroeg zij: hé tante, hoe heette mijn vader? Ik maakte mij toen aan een leugen schuldig en zei in plaats van „van Dussen", dat hij „van Driessen" heette. Op de vraag waar hij gewoond had, maakte ik mij aan een nieuwe leugen schuldig en zei: Antwerpen. Al het gebeurde ligt mij loodzwaar op het hart. Ik heb moeder Maria gebeden en nogmaals gebeden, ja dikwijls gebeden, maar 't is altijd nog het oude: ik heb nog geen rust. Drie dagen achtereen heb ik gevast en geen vleesch gegeten om de moeder Gods maar tot medelijden te bewegen, maar ik krijg geen gehoor."

Had de arme vrouw iemand bij zich gehad, die wat beter met den Bijbel bekend was, die zou haar gezegd hebben: „De Heere Jezus heeft gezegd: Komt allen tot Mij, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u ruste geven."

„En wat wilt ge nu?" vroeg de cipier.

„Ik weet het niet, maar zou het niet goed zijn, Thèrèse met haar afkomst bekend te maken?"

„Ik geloof het niet. Als zij weet, dat zij bedrogen is, zal zij ons oogenblikkelijk verlaten en waar zou zij dan heen. Misschien dat zij bij dezen of genen hare diensten zou aanbieden en dan sta ik er niet voor in of zij zit weldra in een klooster."

Na eenige oogenblikken van stilzwijgen hernam de vrouw: „Ik heb er iets op bedacht. Eenmaal moet Thèrèse toch weten, wie zij is. Ik zal het op een papier schrijven en dat zorgvuldig in de kast wegsluiten. Kom ik voor u te sterven, dan geeft ge haar dat papier als gij uw einde voelt naderen; sterft gij voor mij dan zal ik het doen."

„Uitmunten; afgesproken."

Arme zielen! waren ze er dan zoo zeker van, dat hun zooveel tijd tusschen leven en sterven gelaten zou worden, om aan hunne afspraak te voldoen? De Bijbel leert ons immers, dat er tusschen ons en den dood slechts ééne schrede is? Hoevelen, die plotseling uit het leven worden weggerukt.

Nu kunnen we begrijpen, waarom Thèrèse in dien Augustus-

nacht zoo onrustig was en waarom zooveel overdenkingen in haar hoofd omgingen. Toen zij 's morgens haar legerstede verliet, nam zij zich voor haar geheim bedekt te houden. Misschien, dacht ze, kan er een tijd komen, dat ik het geheim aan den dag kan brengen. Zij had ook van het klooster hooren spreken, en daarin te worden gestopt, had zij in 't geheel geen lust.

Zoo verliep weder een geruime tijd. De vrouw van den cipier werd meer en meer sukkelachtig, toen ziek en eindelijk stierf zij. Thérèse was zeer bedroefd, want tante was altijd heel lief voor haar geweest. Dit was ook al een reden geweest, waarom zij haar geheim bewaard had.

Thérèse nam nu de huishouding waar en omdat de cipier meer en meer naar zijn gemak haakte, bezorgde Thérèse ook dikwijls den gevangenen hun eten en drinken.

~~~~~

In den oorlog.

We zouden haast een ouden bekende vergeten en dat mag niet. Nicolaas de Maulde mag niet vergeten worden. Hij toch had het zwaard opgevat om het land van dwinglandij en heerschzucht te helpen bevrijden, en in welke gevechten hij deel nam, deed hij zich als een onverschrokken krijgsheld kennen. Zien we daarom wat er alzoo in zijn tijd voorviel.

Toen prins Willem overleed, liet hij veel kinderen na. Onder hen was een zoon, Maurits geheeten, bij den dood zijns vaders 17 jaar oud. Hij studeerde op kosten der Staten van Holland aan de hoogeschool te Leiden en ofschoon hij nog jong was, had men van hem de grootste verwachting, welke hij niet beschaamd gemaakt heeft. In Maurits schonk de Heere ons een vergoeding na het groote en treffende verlies van zijn vader; een man, die was opgewassen tegen den grootsten veldheer van zijn tijd. Die was Parma, opperbevelhebber van het spaansche leger. Natuurlijk kon Maurits als zeventienjarig jongeling nog weinig tegen Parma uitrichten, maar weldra zou die tijd komen. De Staten benoemden hem wel terstond tot voornaamste lid in den raad van State, onder den titel van „Eerste Raad in de regeering”, maar voorerst kon men niet verder gaan.

Bij de koningin van Engeland werd aanzoek gedaan om hulp tegen de Spanjaarden nu prins Willem dood was. Zij zond ons 6000 man hulptroepen onder bevel van haren gunsteling den

graaf van Leicester 1), een ijdel, heerschzuchtig man, voor Holland in 't geheel niet geschikt. Koningin Elisabeth had hem voorzien van geheime voorschriften, die geen ander doel hadden dan de onderwerping der nederlandsche gewesten aan harenschepter.

Niet allen waren met de komst van Leicester in hun schik. Spoedig kwamen er twee partijen in ons land; de eene was vóór, de andere tegen Leicester. Die partijschappen heetten „Leicestersche factie.”

Leicester onderscheidde zich in zijne nieuwe betrekking door zijne aanmatigende en willekeurige handelwijze. Hij dwong de Nederlanders om hem te verheffen tot stadhouder-generaal en tot bevelhebber der krijgsmacht te water en te lande, (Febr. 1586). Daardoor toonde hij ten duidelijkste, dat hij een onbepaalde heerschappij verlangde. Omdat het een benarde tijd was, zou zijn toeleg wel gelukt zijn, ware er niet een man in het land geweest, die zich met kracht tegen zijne eischen had verzet. Die man was de kloeke en schrandere Johan van Oldenbarneveld, advocaat der Staten van Holland, een man van verbazend veel invloed. In alle aangelegenheden werd hij door de Staten van Holland geraadpleegd en hij was belast met de uitvoering van alle staatsbesluiten. Ook had hij het toezicht over de geldmiddelen; hij voerde briefwisseling met de buitenlandsche mogendheden; in de landsvergaderingen hield hij ook de redevoeringen. In 't kort, hij was de spil, om wien de zaken van het land draaiden. Het was deze man, die bovenal zorgde, dat Leicester niet te veel invloed kreeg, wetende wanneer Engeland hier het roer der regeering in handen had, het alsdan met de zelfstandigheid van Holland gedaan zou wezen.

Maar genoeg hiervan. We begeven ons naar Grave, vroeger een belangrijke vesting in de nederlandsche provincie Noord-Brabant. De stad ligt op den linker-oever van de Maas, 6 uur gaans van 's Hertogenbosch.

De vijandelijke veldheer Parma wilde de Rijnstrecken in zijne macht zien, maar daartoe was het noodig, dat hij eerst de vesting Grave veroverde. Groot was de stad niet, maar zij was met goede vestingwerken omgeven. De bezetting, met de verdediging belast, bestond uit 800 soldaten en een burgerwacht van 1000 man onder bevel van Lubbert Turk, heer van Hemert.

Karel, graaf van Mansfeld, sloeg het beleg voor de stad en hoopte de verdedigers door den honger tot de overgave te dwingen. Om daartoe te komen, richtte hij onderscheidene schansen alsmede een versterkte legerplaats op om alzoo de stad zóo nauw in te sluiten, dat er geen toevoer van levensmiddelen mogelijk was. Inderdaad er kwam gebrek in de stad; de honger liet

1) Spreek uit: Lesther.

zich gevoelen. 't Werd hoog tijd dat er ontzet kwam opdagen. Dat begreep Leicester ook en daarom gaf hij last om Grave van levensmiddelen en van troepen te voorzien. Hij voorzag zeer goed, dat er zwaar gestreden zou moeten worden, want de spaansche aanvoerders waren mannen, die in den oorlog grijs waren geworden; daarom moest ook het leger, dat tot ontzet der stad zou oprukken, bekwame en heldhaftige aanvoerders hebben. Nu, niemand beter dan Hohenlo en John Norris, een Engelschman. Zij verzamelden omstreeks 3000 man en na op hun weg een paar schansen te hebben ingenomen, zonden ze een 500 man vooruit. Op een mijl afstands van de stad genaderd, zagen ze dat de Spanjaarden een schipbrug over de Maas hadden geslagen. Ze begrepen zeer goed, dat die brug moest dienen om de gemeenschap tusschen de spaansche soldaten te onderhouden.

Daar lieten zich de Spanjaarden zien. Het waren de uitgelezen troepen van Mansfeld, die, onder aanvoering van Casco en andere oudgedienden, oprukten om de Engelschen te verdrijven. Een woedend gevecht volgde, en ofschoon de Engelschen met doodsverachting streden, zij konden het op den duur niet houden en namen de vlucht. De woedende Spanjaarden stormden hen achterna wel twee mijlen ver. Maar daar vertoont zich de hoofdmacht van Hohenlo en Norris. Toen keerde het blaadjie om. De vervolgers, uitgeput van vermoeienis, kunnen deze versche troepen niet weerstaan, en de vluchtelingen, nu weer moed gekregen, vereenigen zich met het hoofdleger en nu krijgen op hunne beurt de Spanjaarden geducht slaag. De overwinning was aan onze zijde, maar de strijd nog niet afgelopen, want daar naderden nieuwe spaansche vendels over de schipbrug onder Bobadil. Als wilde dieren vielen beide partijen op elkander aan. Waar de zwaarste slagen vielen, waren Hohenlo en Norris te vinden. Geducht zwaaiden zij hunne zwaarden en bij hoopen vielen de Spanjaarden neder.

De regen viel bij stroomen neder waardoor het water in de rivier snel begon te wassen. Bobadil werd bevreesd dat de brug door den sterken stroom wel eens weggeslagen kon worden en gebeurde dit, dan was zijn toestand zeer hachelijk, want dan was de terugtocht voor hem en zijne soldaten afgesneden. Hij vond het dan ook maar verstandig af te trekken naar de legerplaats eer het te laat was, maar op dien terugweg moest hij nog zware verliezen lijden, want de brug werd bezaaid met lijken.

De inwoners van Grave hadden reden tot juichen, want de beide legeraanvoerders brachten zooveel proviand mede, dat de stad wel voor een jaar lang voorzien was. Ook kwamen 500 kloeke soldaten de bezetting versterken.

Het was een groote misrekening voor Parma, dat hij niet in

't bezit van Grave gekomen was en toch achtte hij dit van zooveel belang, dat hij zelf naar het tooneel van den strijd ging. Niet minder dan 24 zware stukken geschut, die een moorddadig vuur gaven, liet hij op de stad losbranden.

't Was er hem om te doen om bressen in de muren te schieten, waardoor zijne soldaten konden binnendingen om de stad te bestormen. De storm zou ook plaats hebben. Een der spaansche officieren, de kapitein Solis, werd echter met een moorddadig geweervuur begroet en weldra zonk hij dooddelijk getroffen ineen, terwijl de meesten zijner soldaten in zijn lot deelden. De verdedigers der stad stonden ook trouw op hun post, vast besloten zich tot het uiterste te verdedigen. Zij ontvingen hunne aanvallers met een hagelbui van steenen en pekkransen. Manden vol heet zand werden op de geharnaste spaansche soldaten uitgeschud. Dat heete zand drong door de naden der wapenrusting heen en veroorzaakte een ondragelijke pijn. De spaansche soldaten sprongen in de rivier om de pijn te verzachten en dan weer tot het gevecht terug te keeren. De gemaakte bres te beklimmen was hun echter niet mogelijk en daarom werd dan ook maar de aftocht geblazen.

De Spanjaarden waren door hun nederlaag erg terneer geslagen. Zij zagen het lijdelijk aan, dat de verdedigers van de bres naar buiten kwamen om het lijk van kapitein Solis van de prachtige kleederen en de wapenrusting te ontdoen.

Parma was lang niet op zijn gemak, maar 't duurde niet lang of hij kon in zijne handen klappen van blijdschap, want wat er gebeurde, had niemand kunnen denken. Wat dat was? De bevelhebber van Hemert had nog kort geleden aan Leicester geschreven, dat hij de stad tot het uiterste verdedigen zou en hij, Leicester, kon rekenen op de trouw der krijgslieden. En wat deed van Hemert nu één dag na de bestorming, die zoo manmoedig was afgeslagen? Hij zond een afgezant naar Parma om over de overgave te onderhandelen. Wat deze in zijn schik was, want nog weken lang had hij voor de vesting kunnen liggen, en er waren wel zooveel levensmiddelen in de vesting dat zesduizend man een jaar lang gevoed had kunnen worden. En hoeveel soldaten had hij nog kunnen verliezen. Hij had dus wel reden in zijn schik te wezen nu hem de vesting op zulk een gemakkelijke wijze in handen gegeven werd.

Maar hoe? Was van Hemert een verrader geworden? Verre van daar. 't Was geen verraad maar zwakheid, die hem aldus deed handelen. 't Gejammer van vrouwen en kinderen en niet minder het gejammer van zijne bruid, die met afschrik aan nieuwe bestormingen dachten, bracht hem tot medelijden en vandaar de overgave aan Parma.

Van Hemert trok met vliegende vaandels en slaande trommen uit Grave en begaf zich naar Bommel om aan den Engelschen landvoogd rekenschap van zijn daad te geven. Nauwelijks echter was hij in de legerplaats gekomen of hij werd gevangen genomen en daarna met nog twee kapiteins onthoofd.

Parma sloeg het oog op de stad Nuis. Die stad wilde hij belegeren. Hij wist wel dat het geen gemakkelijke zaak zou zijn, haar in zijne macht te krijgen, want Nuis was een zeer sterke vesting en menigeen had er al vroeger het hoofd voor gestooten. Toch kwam hij met 8000 man voetvolk en 2000 ruiters op de stad af, want die stad was hem een doorn in 't oog, omdat zij aan zooveel gevluichte kettters een schuilplaats verleende.

Alvorens Parma tot het bombardeeren van Nuis overging, eischte hij de stad op, doch de bevelhebber Kloet gaf tot antwoord: „Ik zal de stad verdedigen tot mijn laatsten ademtucht.”

Weldra braakten 45 vuurmonden, — kanonnen van zwaar kaliber — hunne ijzeren ladingen over de stad uit, maar hoe vernielend het vuur ook werkte, Kloet was niet te bewegen de stad over te geven. Niet minder dan acht malen werden de aanvallers teruggeslagen, maar bij den negenden storm viel de buitenmuur in hunne handen. Daarmede was evenwel de overwinning nog niet behaald. Waar het gevaar het meest dreigde, was Kloet te vinden. Den geheelen nacht zwaaide hij zijn breed slagzwaard om den muur van vijanden te zuiveren, doch dit was niet mogelijk, want voor één gevallen Spanjaard kwamen drie, vier anderen in de plaats. Onder woest geschreeuw stormden de Spanjaarden voorwaarts. Ieder wilde de eerste zijn om in de stad te komen, want elke Spanjaard watertandde om de bezittingen der burgers te plunderen.

Kloet kon niet meer. Op vijf plaatsen was hij zwaar gewond en zijn linkerbeen bijna geheel afgehouden. Hij moest naar zijne woning vervoerd worden. Aan voortzetting van den strijd viel nu niet meer te denken. Door de burgerij werd een officier naar Parma gezonden om te onderhandelen over de overgave, maar deze weigerde omdat Kloet het eerst de onderhandelingen geweigerd had.

De soldaten van Parma kwamen in de stad. Hun woede kende geene grenzen om de gevaren, welke zij in dien nacht hadden moeten doorstaan. Maar ook hun hebzucht kende geen grenzen. Als bezetenen renden zij door de straten om te moorden en te rooven.

De woning van Kloet werd opgezocht en weldra gevonden. De woestaards sloegen hem een strop om den hals en hingen hem aan zijn eigen venster op. Vele der voornaamste burgers ondergingen hetzelfde lot. De predikant Fossierus van Oppen-

heim en de ouderlingen der hervormde gemeente, benevens twee officieren en 40 aanzienlijke hervormden werden voor hunne huizen opgehangen.

Maar dat alles was nog niet genoeg voor de wreede Spanjaarden. Eensklaps brak er een felle brand uit, die, door den fellen wind aangewakkerd, van huis tot huis, van straat tot straat voortwoekerde. Ingevallen huizen versperden den weg voor de vluchtelingen, die nog aan de moordende handen der Spanjaarden waren ontkomen, om er nu in te vallen.

Weldra deelde het vuur zich aan de kerkgebouwen mede. Om zooveel mogelijk de gruwelen zijner soldaten te voorkomen, had Parma de vrouwen en kinderen in eenige kerken in veiligheid laten brengen, maar verscheidene dier ongelukkigen hadden den dood reeds gevonden, eer zij de kerken bereikt hadden. En wat zou nu het lot zijn van die vrouwen, welke zich in de kerken bevonden, toen de vlammen ook de kerkgebouwen aantastten? We kunnen ons een aantal sidderende vrouwen handen wringende met bleeke aangezichten voorstellen, om het lot dat haar te wachten staat. Zij weten het, gaan zij naar buiten, zij hebben de mishandelingen van den Spanjaard en een ijselijken dood te wachten. Wat dan? Zich levend laten verbranden? Ook die gedachte doet sidderen. Zij verlaten hare schuilplaatsen, maar om een gruwelijken dood te gemoet te gaan te midden der puinhoopen.

Toen de brand, na een geheelen dag en nacht gewoed te hebben, ophield, lagen de lijken van 4000 burgers en soldaten te midden der verkoelde huizen.

Alzoo lag Nuis, de volkrijke en welvarende stad, in puin. En waarom? Omdat zij de zoo dierbare vrijheid had gezocht.

De Maulde kon denken: als ik mijn vriend van Dussen nog eens mag wederzien, dan kan ik hem van het oorlogstooncel vrij wat verhalen. Dat zijn vriend te Alkmaar in de gevangenis was, kon hij in de verte niet vermoeden.

De gevangene.

Er zijn menschen die de rozen op de schoenen groeien, die nooit hun brood met tranen aten. Zoo is het met de godvreezenden maar niet altijd. Die moeten door vele verdrukkingen ingaan in het koninkrijk Gods, door lijden tot heerlijkheid komen. Denken we alleen maar aan Jozef om anderen niet te

noemen. Van een geliefkoosd rijkmans zoontje werd hij door zijn eigen broeders als slaaf verkocht, om daarna onschuldig in de gevangenis gezet te worden. Hij had aan de zonde niet willen toegeven, waartoe men hem had willen verleiden, maar was aan God getrouw gebleven en daarom werd de kerker voor hem geopend. Hoe kon God dat toelaten zouden we zeggen, indien we niet wisten, dat al wat de Heere doet, wijs is en goed. Zien we die wijsheid en goedheid niet, later zullen we het zien. Ziet het ook in Jozef. Al zijn lijden heeft hem nader tot den Heere gebracht en zijn geloof niet verzwakt maar versterkt. Hoort het uit zijn eigen mond wanneer hij zegt: „Menschen hebben wel kwaad tegen mij gedacht, doch God heeft dat ten goede gedacht”. Ja, de Heere liet toe, dat Jozef naar de gevangenis moest; neen, laat ik liever zeggen, dat de Heere zelf er hem inbracht, omdat Hij wat voor hem te leeren had, om hem geschikt te maken voor de taak welke hij later had te vervullen. Zoo werd Jozef de behouder van Egypte en de redder van zijn geslacht.

Ook met de gevangenneming van van Dussen had de Heere zijne bedoeling. Dit zien we later.

Van tijd tot tijd kreeg hij bezoek van den heer Foreest. Deze kon aan de heeren rechters zeggen: „Ik vind in van Dussen wel een christen maar geen moordenaar. De heeren wilden dit ook wel gelooven, maar . . . dat mes! dat mes! Zoolang er geen opheldering in die zaak kwam, zaten zij zelve met het mes in den buik.

Toch bracht de heer Foreest het zoover, dat van Dussen zijn dompige, donkere cel verwisselen mocht met een vrij goede kamer, die licht en frissche lucht gaf. Ook kreeg hij een beter bed en werd hij voorzien van schrijfbehoeften, zoodat hij zijn tijd niet in vervelende ledigheid behoefde door te brengen. Dit was inderdaad een gunstige wending in zijn lot.

En waarmede hield van Dussen zich toen bezig? Met zijn Bijbel anders niet. Van het gelezene hield hij aanteekening en voegde er zijne overdenkingen bij. Zodoende kreeg hij een schat van bijbelkennis. Die zou hem eenmaal te pas komen.

In een der achterbuurten van Alkmaar woonde een man, die met spitten en graven den kost verdiende. Op een morgen kwam zijne vrouw met haastige schreden tot een dokter met verzoek naar haren man te komen zien, die plotseling ziek was geworden. Nadat de dokter de woonplaats der vrouw had vernomen, begaf hij er zich heen en vond zijn patient. Spoedig zag de dokter, dat de man niet beter zou worden, maar aan zijne ziekte sterfen moest, tenzij God een wonder deed. De dokter, die een godvreezend man was, achtte het zijn plicht het den man te

zeggen, opdat hij niet onvoorbereid de eeuwigheid zou ingaan. Hij deed niet als vele dokters, die maar altijd vleien met beterschap ofschoon zij wel beter weten.

Op het hooren van „sterven” werd de patient onrustig. De dokter zag duidelijk dat hij angst voor den dood had. Hij verliet hem om na een paar uren terug te keeren. De onrust van den man was toegenomen. De dokter ging vermoeden, dat de man wellicht een geheim op het hart had en zijn geweten hem onrustig maakte. Hij vroeg het hem ook met ronde woorden en gaf hem den raad zich uit te spreken, wanneer dit het geval mocht zijn. Ofschoon aarzelend beledde de man, dat hij de moordenaar was geweest en om alle verdenking van zich af te keeren het mes, waarmede hij den moord gepleegd had, in den zak van een slapenden man gestoken had.

De dokter rilde op het vernemen van zulk een misdad. Maar de man had nog meer te zeggen. Hij beledde, dat hij zich ook schuldig gemaakt had aan kinderdiefstal, nu zoo wat een twintig jaar geleden.

Op de vraag van den dokter, wat hem daartoe bewogen had, was het antwoord: „om geld te verdienen. Ik woonde toen te Leuven en had het arm.” De dokter vernam toen, dat de pater uit de St. Pieterskerk bij hem was gekomen en hem voor een goede belooning tot den diefstal aangezet en er bij gezegd had, dat hij daarmede een Gode welgevallig werk doen en er den hemel mee verdienen zou; dat hij daarop het kind had gestolen, toen de ouders afwezig waren; dat de pater op eenigen afstand stond te wachten en het kind van hem overgenomen en het onder een wijden mantel verborgen had.

Op de vraag van den dokter waar dat kind was heengebracht, antwoordde hij: „Dat weet ik niet, want de pater verdween pijsnel”.

„En kent ge den man ook bij wien gij den diefstal gepleegd hebt.”

„Zijn naam is van Dussen.”

„Dan hebt ge een dubbele misdad aan dien man begaan, want hij is het die voor u in de gevangenis zit, nadat gij hem eerst zijn kind ontroofd hebt. Toen gij hem het mes in den zak staakte, herkendet gij hem toen niet?”

„Neen, want hij lag met het aangezicht naar den grond.”

De dokter vermaande hem toen, den Heere zijne zonden te belijden en vergeving te zoeken bij den Heere Jezus, wiens bloed van alle zonden reinigt.

Zoo spoedig hij loopen kon, ging de dokter naar den president van de rechtbank om hem te vertellen, wat de zieke man hem verhaald had. Hij verzocht ook den president met hem

mede naar het huis van den patient te gaan, opdat deze de waarheid zijner woorden uit den mond van den man zelf zou hooren. Die heer liet zich dit geen tweemaal zeggen, maar stond ijlings op om met den dokter mee te gaan.

Terwijl dit alles voorviel, zat van Dussen in zijn gevangenkamer te studeeren. Met de hand onder het hoofd zat hij een en ander te overdenken. Toen sprak hij overluide deze woorden: „Heere Jezus, Gij moet in mij wassen en ik minder worden; zonder U kan ik niets doen; zonder U wil ik ook niets doen, maar met U wil ik alles doen. Gij moet de eer van alles hebben. Leid Gij mij, o Heere, en bestuur mijn gang naar uw Woord.”

Nauwelijks had hij dit gebed geëindigd, of het slot van zijne kamerdeur werd omgedraaid en kwam de heer van Foreest met uitgestoken hand op hem af.

„Kom, vriend van Dussen, pak uw boeltje wat bij elkaar; morgen zullen we het wel laten halen, kleed u wat aan en ga met mij naar mijne woning.”

„Maar.... wat?.... hoe?....”

„Thuis zult ge alles vernemen. Hier heb ik een bevelschrift aan den directeur der gevangenis om u in vrijheid te laten. Ga nu mee en blijf een paar dagen, of zoo lang ge wilt, bij mij. Ge zult voor al mijne huisgenooten een welkome gast zijn.”

Van Dussen wist niet of hij waakte of droomde en volgde werktuigelijk den heer van Foreest naar diens woning. Daar gekomen, vernam hij alles.

Wat stond de goede man versteld, toen hij vernam, dat de pater de dief van zijn kind was. „Welk een huichelaar,” zeide hij, „de man die zoo bedroefd scheen en mij kwam troosten om het verlies van vrouw en kind.”

Ongeveer een week logeerde van Dussen bij den heer Foreest. In dien tijd bracht hij een bezoek bij den zieken man, niet om dien te verwijten, maar te vergeven al het leed hem aangedaan.

Spoedig daarop stierf de zieke. Of zijn heengaan „vrede” is geweest, kunnen we niet zeggen. We weten het niet.

Toen van Dussen toebereidselen tot zijn vertrek maakte, vroeg de heer van Foreest hem, wat hij dacht nu verder te doen.

„Ik heb een onweerstaanbare begeerte naar mijne vroegere woonplaats, naar Leuven te gaan. Het is mij als worde ik daarheen getrokken.”

„Nu, mijn vriend, ga dan met God.”

Toen van Dussen uit zijne gevangenis verlost was, kon hij met den psalmist zeggen:

„Loof den Heere, mijne ziel en al wat in mij is zijn heiligen Naam, Loof den Heere, mijne ziel en vergeet geene van zijne weldaden.”



Nogmaals een kijkje in den oorlog.

Terwijl van Dussen in de gevangenis zat, gebeurde er iets, dat we onzen lezers moeten verhalen. 't Betreft de vesting Doesburg, die in handen was van de Spanjaarden. 't Was op 30 Augustus van het jaar 1586 dat 5000 engelsche voetknechten met een groot aantal hollandsche schansgravers voor de poorten verschenen, want zulk eene belangrijke vesting wilde men niet in de macht van Spanje laten. Loopgraven werden gemaakt en schansen opgeworpen. Leicester ging in persoon vergezeld van sir Pelham het werk in oogenschouw nemen. Zij verdwaalden in de duisternis en kwamen zeer dicht bij de stadswallen. Zij waren dus in een hoogst gevaarlijken toestand. Terwijl zij zich zoo snel mogelijk verwijderden, kwam er een kanonskogel, die Pelham in den buik trof. Hij stortte neder en ieder dacht dat hij weldra sterven zou. Toch was dat niet zoo. Pelham herstelde en even onverschrokken en koelbloedig bleef hij zijne soldaten tot den strijd aanvuren als ware er niets met hem gebeurd. Zoo'n onverschrokken man was ook sir Roger Williams. Met zijn grooten vederbos op zijn vergulden helm was hij voor den vijand gemakkelijk te kennen, maar hij stoorde er zich niet aan of de kogels om zijne ooren snorden, hij ging voort de werklieden toe te spreken en in hun arbeid aan te moedigen. Dat ging net zoo lang goed tot hij een schot in den arm kreeg.

Toen men met de aanvalswerken gereed was, werd de stad gebombardeerd en twee bressen ontstonden in den muur door welke men in de stad hoopte te dringen. Daar binnen sliepen men evenwel ook niet. De bressen werden met allerlei voorwerpen dichtgestopt en menig Engelschman en Hollander moest zeggen: als het op een bestorming gaat, dan zullen er dooden vallen. Maar dat gebeurde niet. Tot aller verwondering werden de poorten der stad geopend en de Spanjaarden trokken er uit geheel ongewapend, alleen met een stok in de hand. De officieren werden krijgsgevangen gemaakt.

Op een gemakkelijke wijze konden dus de soldaten van Leicester de stad intrekken, maar ofschoon Leicester bevel had gegeven geen ongeregelheden te begaan, stoorden zij zich aan dat bevel volstrekt niet. Zij zeiden: „We hebben al zoo lang honger en gebrek geleden; we zullen ons nu schadeloos stellen,” en zij drongen in de huizen, de grootste gruwelen bedrijvende. De officieren ranselden er wel op, maar het hielp niets. Door den drank opgewonden, werden de woestelingen nog veel woester.

't Was schandelijk na zulk een belangrijke overwinning.

Na Doesburg lag Zutfen aan de beurt. Leicester wist, dat deze stad slecht van levensmiddelen voorzien was en daarom verwachtte hij dat zij zich spoedig zou moeten overgeven, want dat de verovering dier plaats zeer moeielijk zou gaan wegens de sterkte der vestingwerken en de schansen, die op eenigen afstand van de stad de toegangen bestreken, begreep hij wel. Hij rekende dus op den honger daar binnen. Hij liet een schipbrug over den IJsel leggen en vermeesterde eenige sterkten in den omtrek. Daarop snelde hij naar Deventer, dat voor het grootst gedeelte spaanschgezind was en verzekerde zich van die plaats door er bezetting in te leggen.

Niet zoodra vernam Parma het beleg van Zutfen, of hij besloot de stad van voorraad te voorzien. Dit gelukte hem ook, maar er moesten nog meer levensmiddelen in de stad wezen. Uit de omliggende plaatsen liet hij dan ook zooveel proviand verzamelen als voor drie maanden genoeg was. Hij wist zeer goed, dat hij dien voorraad niet ter sluiks in de stad zou kunnen brengen, maar daartoe het zwaard getrokken moest worden. Aan den markies del Vasto gaf hij bevel met 2500 man voet- en 600 man paardenvolk in den nacht met het konvooi van Borkulo op te trekken, ten einde in den vroegen morgen in het dorp Warnsfeld te kunnen wezen, een halve mijl van de stad; daar zou Verdugo, de bevelhebber in Zutfen, van de stad afgaan, hem ontmoeten en het konvooi in ontvangst nemen.

Dit plan bleef bij de vrijheidsvrienden niet onbekend en terstond besloot Leicester het te verijdelen. 1500 musketiers en 200 ruiters kregen in last in den nacht naar Warnsfeld te trekken en het konvooi den vijand af handig te maken. De spaansche overste del Vasto wist hiervan niets en trok volgens order, hem gegeven, van Borkulo op. Een afdeeling buksschieters te paard vormde zijn voorhoede, daar achter kwamen de piekeniers en musketiers en vervolgens de lange trein van wagens en karren, op de zijden gedekt door een sterke afdeeling soldaten. Een afdeeling ruiterij diende tot achterhoede. Een dikke mist scheen de poging te begunstigen. In de nabijheid van Warnsfeld gekomen, snorden eensklaps de kogels om hunne ooren. De trein hield stand en de hopman Grescio werd uitgezonden om den vijand te verkennen, die in hinderlaag verscholen lag. Zijne soldaten werden echter in de pan gehakt en hij zelf gevangen genomen. Een andere afdeeling onder Hannibal Gonzago afgezonden, trof een gelijk lot en Gonzago bekwam een belangrijke wonde. Nu geraakte de wagentrein, met levensmiddelen bevracht, in de grootste wanorde. De voerlieden togen op de vlucht en de schichtig geworden paarden geraakten in de strengen verward. De Engelschen vielen nu van alle kanten op het konvooi aan en verzetten zich tegen het verder voortgaan. De spaansche

soldaten namen echter de plaats der gevluchte voerlieden in en wisten aan de wagens een zoodanige wending te geven, dat de spaansche piekeniers tegen de engelsche ruiters konden oprukken. Een vinnig gevecht had nu plaats. De Spaanschen behielden de overhand en leverden Verdugo, die tot hulp was tegegneld, het konvooi over.

Onder de gekwetste Engelschen behoorde ook de edele en vrome Filips Sidney. Bij het verwisselen van een paard werd hij in de dij geschoten, aan welke wond hij drie weken later in den ouderdom van 32 jaren bezweek. Hij werd algemeen betreurd en hij was het waardig, want hij was een man van uitstekende verdiensten zoowel op het oorlogsveld als op het gebied der wetenschappen en der dichtkunst. Als een bewijs van zijne edele gezindheid diene het volgende. Toen hij gekwetst en verzwacht van dorst op het slagveld lag, werd hem een flesch water aangeboden. In het oogenblik dat hij ze aan zijne lippen wilde brengen, hoorde hij in zijne nabijheid een diepe zucht van een zwaar gewonden krijgsman. Terstond reikte hij, zonder zelf te drinken, de flesch aan den gewonden krijgsmakker toe, zeggende: „Hij heeft het meer noodig dan ik.”

Leicester zag dat hij Zutfen niet kon bemachtigen en trok daarom dan ook af. De tocht naar die stad zou geheel doelloos zijn geweest, had niet de dappere Engelschman Eduard Stanley ten minste nog een schans bemachtigd, welke tegenover de stad lag. Tot bevelhebber dier schans benoemde Leicester Roland York, terwijl hij tot bevelhebber van Deventer aanstelde William Stanley, broeder van Eduard, twee benoemingen, welke volstrekt niet naar den zin der Staten waren en zij hadden gelijk, want wie waren Roland York en William Stanley? Verraders; dit zou spoedig blijken.

York was een Engelschman van geboorte. Gevangen genomen en naar Brussel gevoerd, ging hij, na zijne vrijheid gekregen te hebben, tot de Spanjaarden over. In Engeland gekomen, wist hij zich bij Leicester in te dringen en werd door dezen medegenomen naar Holland. Hij, zoowel als Stanley werden verdacht gehouden in 't geheim te heulen met den spaanschen veldheer Tassis. Niet omdat York meermalen hoenders en hazen naar Tassis zond en van dezen wederkeerig Rijn-wijn ten geschenke ontving, zulke beleefdheden waren tusschen vijandelijke veldheeren een bekende zaak, maar men vermoedde dat achter die beleefdheden meer stak. En dat was inderdaad zoo.

De soldaten van Stanley waren woeste, ruwe Ieren. Half naakt en zonder schoeisel, aten zij rauw vleesch. Medelijden of erbarming was hun vreemd. Dagelijks werden ze door Stanley naar Zutfen gezonden om de mis te hooren. Dit gaf reeds kwaad vermoeden te meer daar het bekend was, dat Stanley een

vurig roomschgezinde was. De burgerij van Deventer verzocht daarom aan den generaal Norris om de stad van genoegzame bezetting te voorzien, ook omdat zij zooveel van de Ieren te lijden had. Dit bleef aan Stanley niet onbekend en vreezende, dat zijn kans hem ontgaan zou, haastte hij zich den geheimen handel met Tassis tot een goed einde te brengen. In den avond van 28 Januari (1587) gaf hij een gastmaal en beklagde zich, dat de burgerij zoo weinig vertrouwen in hem stelde. „Och,” kreeg hij tot antwoord, „ge moet u aan de licht geloovende gemeente niet storen.”

In dienzelfden nacht reed hij de stad uit, zoo het heette om versterking te halen, maar op den vroegen morgen van den volgenden dag kwam hij terug een gezelschap van 600 spaansche voetknechten en 300 ruiters met Tassis aan het hoofd met zich brengende. Ongchinderd trokken de Spanjaarden de stad binnen en schaarden zich op het marktplein in slagorde. De wethouderschap, die eigenlijk niet wist wat er gaande was, zond een hopman tot onderzoek af. Toen Stanley hem in 't oog kreeg, trad hij op hem toe, verzekerde hem, dat niemand eenig leed geschieden zou en geleidde hem naar den spaanschen hoofdman, wien hij bij naam en titel aansprak en den hopman als zijn vriend voorstelde en aanbeval. Toen gingen den hopman de ooggen open; nu begreep hij wat er gebeurd was. In zijne verbazing zei hij, zonder te denken voor wien hij stond en hoe zijne woorden zouden worden opgenomen: „Ach, hoe schandelijk zijn we verraden!” Tassis bood hem echter de hand, bedaard en kalm zeggende: „Dat moge hij verantwoord, wien het aangaat; ik dien den koning, mijnheer!” Dit zeggen bewees, dat hij den hopman hooger achtte dan den verrader, ofschoon die zijn bondgenoot was. Waarlijk, het verraad van Stanley kon Tassis niet tot verwijt strekken.

De wethouders werden nu te zamen geroepen voor wie Stanley de onbeschaamdheid had zich te rechtvaardigen met de bijbeltekst: „Geef den keizer wat des keizers is,” er bij voegende: „De stad behoort aan den koning.” Zijn ontroerde stem en zijn ontsteld gelaat getuigden evenwel, dat het daar binnen niet rustig was, al zocht hij zich te dekken met een bijbeltekst.

Tassis liet nu bij trompetgeschal bekend maken, dat de burgers niet voor lijf of goed behoeften te vreezen. Dit bewees hij, toen hij eenige Ieren, die aan het plunderen gegaan waren, liet ophangen. Voorts liet hij weten, dat zij, die hem trouw wilden zweren en in het katholieke geloof bleven volharden, in de stad blijven en zij, die haar verlaten wilden, paspoorten krijgen konden.

Op denzelfden dag dat Deventer aan de Spanjaarden verkocht was, leverde ook York hun de schans boven Zutphen in handen.

Hij beloofde aan zijne soldaten, welke zijne zijde wilden houden, dezelfde voordeelen als hun, die te Deventer gebleven waren, werden toegezegd, en wie hem verlaten wilden, gaf hij vrijheid heen te gaan. Twee hoplieden met hunne vendels vertrokken.

Op het hoofd der beide verraders werd een prijs van 3000 gulden gezet.

York stierf spoedig in kommervollen staat door de Spanjaarden zelfs veracht.

In België.

Van Dussen gaf aan den drang van zijn hart gehoor en reisde naar zijn vroegere woonplaats, nu niet weer als marskramer, maar hij maakte van de toen bestaande vervoermiddelen gebruik om zoo spoedig mogelijk het doel van zijn reis te bereiken. Wat dat doel was, is licht na te gaan. Hij wist nu toch dat de pater met de verdwijning van zijn kind de hand in 't goddelooze spel had gehad en deze dus ook wist, waar zijn dochter te vinden was.

Behouden en wel kwam hij in België aan, maar zijn hart treurde bij al de ellende, welke zijn oog te zien kreeg. Er was dan ook ontzettend veel gebeurd. Die Zuidelijke Nederlanden, waar vroeger zoo gestreden was om vrijheid van geloof, was in 't niet terug gezonken. Door de overwinningen van Parma was dat land een roomsch land geworden, want protestanten werden er niet geduld; die moesten op zijn bevel het land ruimen, als zij niet tot de roomsche kerk wilden terug keeren. Die Zuidelijke Nederlanden moesten toen de „Spaansche Nederlanden” genoemd worden.

En wat zag het oog van van Dussen? Ellende, groote ellende. Ja, allertreurigst zag het er in de Spaansche Nederlanden uit. Die gewesten leverden een jammerlijk schouwspel op. De volkrijke, weelderige velden van Brabant en Vlaanderen, de vette weiden, de vruchtbare akkers waren een verlaten wildernis, met doornen, distelen en onkruid bedekt. Vlekken en dorpen, die vroeger 2 à 3000 inwoners telden, waren verdwenen. Slechts hier en elders verkondigde een bouwval of half verbrande muur, dat daar weleer menschen hadden gewoond. Handel en nijverheid stonden stil. Hoe moet het van Dussen te moede zijn geweest, toen hij te Leuven aankwam. Hij had die stad gekend, waar 15,000 wevers werk in overvloed vonden. Keerden zij 's avonds uit de fabrieken huiswaarts, dan moest de klok geluid

worden, opdat de ouders hunne kinderen moesten binnen halen, zouden ze niet onder den voet raken. En nu? Het gras groeide in de straten, die doodsch en eenzaam, vele aanzienlijke huizen, die gesloten of verwoest waren. Veel steden, welke de helft der inwoners verloren hadden en een groot gedeelte der achterblijvenden werd een prooi van armoede en ellende. Velen werden tot den bedelstaf gebracht. Een aantal personen, vroeger welvarend en aanzienlijk, slopen vaak in het avonduur vermomd door de straten om met bedelen in hun levensonderhoud te voorzien.

En vanwaar dat alles? Door de onverdraagzaamheid van den spaanschen koning. Die had het op zijn geweten. Die had de nijvere hervormde werklieden verjaagd, en vele roomschen, die zijn stelsel van moorden en vervolgen verafschuwden, waren hen gevolgd.

Maar wat bekommerde Filips zich om al die allende. Zijn levensdoel was de overwinning van het roomsche geloof, van den luister der kerk. Hij had zijn leven gewijd aan de vernieling van alle vrienden der vrijheid en daarin moesten brandstapel, galg en rad hem behulpzaam zijn.

Groot was het verschil tusschen de Zuidelijke en de Noordelijke gewesten. De Noordelijke gewesten, daar had men het slavenjuk van Spanje afgeschud, daar was het land van vrijheid. Levensmiddelen waren daar in overvloed. De gevolgen van den oorlog, waarvan Holland en Zeeland het tooneel waren geweest, waren reeds lang verdwenen. Ja, wel waren de offers groot, welke men moest opbrengen om den oorlog met Spanje vol te houden, maar men kon dit doen, want er was welvaart. De zee lag voor de Hollanders en Zeeuwen open; scheepvaart en visscherij waren bronnen, die leven en beweging gaven. Tallooze schepen zeilden naar alle havens van Europa. In 1587 gingen 800 kielen uit Brielle en Zeeland naar de Oostzee om koren. Ook de scheepsbouw gaf vele handen werk. Wel 1000 schepen werden elk jaar op de nederlandsche scheepstimmerwerven gebouwd, ongerekend die, welke tot den inlandschen handel dienden. De overvloed van levensmiddelen lokte vreemdelingen bij gansche scharen naar Holland. Nijvere ambachtlieden, vermogende kooplieden en fabrikanten trokken hier heen. Ook uit de spaansche Nederlanden. Waren daar de huizen ontvolkt, hier moesten huizen bijgebouwd worden, om den menschen woningen te verschaffen.

We herinneren ons, dat op den avond van de verdwijning van het kind van Dussen en zijne vrouw op bezoek waren bij een hunner vrienden. In Leuven aangekomen, begaf van Dussen zich naar dien vriend, bij wien hij wist een onderkomen te

vinden. Die vriend zou hem niet herkend hebben, had van Dussen zijn naam niet genoemd. Nu, in twintig jaren kan iemand ook nog al veranderen. Van Dussen was nog jong toen hij Leuven verliet en nu was hij een man van over de veertig. Ook de wederwaardigheden van het leven hadden hun stempel gezet op zijn gelaat.

Het spreekt van zelf dat deze zijn vriend vertelde wat hij al ondervonden had en waarom hij naar Leuven was gekomen. Met belangstelling werd hij aangehoord.

„En wat zult ge nu doen?” was de vraag.

„Naar den pater gaan en hem vragen waar mijne dochter is.”

„Als 't u maar helpt.”

„Ik zal zien.”

Nog denzelfden avond ging van Dussen op de woning van den pater af. Op zijn weg daarheen bad hij den Heere, hem voor boosheid en gramschap te bewaren, waartoe zoo ruimschoots aanleiding was.

„Heer pater, er is iemand aan de deur, die u wenscht te spreken,” zei de binnenkomende dienstmaagd.

„Wie is het?”

„Hij is mij onbekend pater, maar hij zegt, dat hij u over een gewichtige zaak moet spreken.”

„Laat maar binnen komen.”

Van Dussen kwam de kamer in en groette zeer beleefd.

„Wie zijt ge, mijnheer?”

„Een oude kennis pater. Mijn naam is van Dussen.”

Een lichte ontroering maakte zich van den pater meester, doch hij herstelde zich spoedig.

„Wel, wel, ik zou u niet herkend hebben. Ge zijt ook veel jaren weggeweest. Hadt ge verlangen uw oude woonplaats nog eens te zien?”

„Ja, pater, maar daar is een gewichtige reden voor en daarom kom ik juist bij u. Ik zal maar met de deur in huis vallen en u vragen: pater, waar is mijn dochter gebleven, die mij ontroofd is?”

„Moet ik dat weten? Waarom vraagt ge mij dat?”

„Omdat gij het weet, pater.”

„Hoe komt ge er aan?”

„Door een wonderlijke besturing van God. Een stervende man in Alkmaar heeft het op zijn sterfbed verteld. Zijne woorden zijn opgeschreven en door de twee getuigen, welke aan zijn bed stonden, onderteeekend. Die twee getuigen zijn de dokter en de president van de rechtbank. Wilt ge die verklaring zien? Ik heb het papier in mijn zak.”

„Wel neen. Men heeft u misleid. Ik weet van uw dochter niets af.”

„Pater, hebt ge Jean Verdun gekend, die vroeger in Leuven

woonde? Hij is het, die door u is omgekocht, die het kind ge-roofd en u overhandigd heeft. Ik zou u den dood van mijne vrouw en het ontrooven van mijn kind kunnen verwijten, maar ik wil dit niet. In alle zachtmoedigheid wil ik u vragen: waar is mijn dochter en zegt ge mij dat, dan is alles vergeven."

De pater begon hardop te lachen. 't Was een Judas-lach. „Ik zal u ook een vraag doen," sprak hij. „Zijt ge altijd getrouw gebleven aan de alleen zaligmakende kerk?"

Antwoord. „Ik had mij reeds zoo lang geoeffend in het doen van goede werken, maar het verlangen van mijn hart naar rust en vrede in mijn geweten werd er niet door gestild, ofschoon ik daarbij zorgvuldig de voorschriften der kerk en der priesters in acht nam. Augustinus zegt: „Gij, o God, hebt ons tot U geschapen en ons hart kan niet rusten totdat het rust gevonden heeft in U." Ja, geen mensch vindt rust, dan alleen in God, en wie haar daar niet zal vinden, die zal eeuwig in onrust moeten verkeerden. De Heere Jezus zegt: „Ik sta aan de deur en Ik klop." Pater, indien gij de deur van uw hart niet opendoet om Jezus in te laten, dan gaat Hij u voorbij. Maar weet, dat gij eenmaal in 't gerichte Gods zult moeten verschijnen. Nogmaals vraag ik u met bescheidenheid waar mijne dochter is."

Inwendig kookte het bij den pater, maar hij liet op 't oogenblik zijne woede niet blijken.

„Ik heb iets te doen," zei hij. „Zoo aanstonds kom ik weer bij u en dan zullen we verder praten."

De pater verliet de kamer. Na eenigen tijd kwam hij terug vergezeld van twee mannen.

„Gij zijt een volslagen ketter," zei hij tegen van Dussen. „Gij zijt hier op verboden grond. Sinds deze gewesten tot de gehoorzaamheid des konings zijn teruggekeerd, worden hier geene kettters geduld. Wij, priesters hebben een uitgestrekte macht en daarom zeg ik u: gij zijt mijn gevangene. Mannen, doet uw plicht," en de dienaren brachten van Dussen naar de stadsgevangenis.

Alzoo werd voor de tweede maal de deur van een gevangenhof voor hem geopend, maar die gevangenis zou hem tot zegen zijn, want wat de pater hem niet had willen zeggen, zou de Heere zelf hem bekend maken. Dan zou hij met een dichter van lateren tijd kunnen zingen:

Op regen volgt weer zonnenschijn,
Na droefheid mag weer blijdschap zijn,
En na bittere pijn komt wis
Nieuwe troost en lachen,
Mijne ziele, die weleer
Zonk tot in de hel ter neêr,
Juicht nu met de engelen weer

Stof tot vreugde.

De cipier was lang niet tevreden dat hem zoo laat in den avond nog een gevangene gebracht werd. Hij was zich reeds aan 't ontkleeden om in zijn bed te stappen en mopperend bracht hij van Dussen in cel 10. Op den volgenden morgen kreeg hij een bezoek van den pater.

„De man, die gisteren avond hier gebracht is, is een verstokte ketter,” sprak de pater. „Geef hem brood en water der verdrukking”, dat wil zeggen: geef hem te veel om te sterven, maar te weinig om te leven. Over twee of drie dagen zal hij teruggehaald en naar een andere plaats vervoerd worden. Ik wil dien ketter niet zien, maar ontsluit mij de deur van cel 6. Daar zit ook een ketter, maar ik wil trachten hem te bekeeren.”

Met die bekeering meende de pater niets anders dan terugkeer tot de roomsche kerk.

De cipier voldeed aan het verlangen des paters en bracht hem in cel 6. Terugkomende zei Therèse: „Oom, dat vind ik schandelijk van den pater. Is het niet genoeg, dat de man van cel 10 gevangen is, moet hij er nog honger bij lijden. Als ik hem zijn eten moet bezorgen, dan krijgt hij niet het gewone rantsoen.”

„Nu Therèse, dan moet gij maar voor dien gevangene zorg dragen; ik durf niet tegen bevel van den pater handelen.”

De pater was in cel 6. Daar zat een man, die ook al een slachtoffer was van dweepzieke vervolging. De man was half krankzinnig van al het lijden, 't welke hij ondergaan had. De pater wilde zijn best doen den gevangene tot de roomsche kerk terug te brengen, doch deze stoof op als buskruit. Hij was geheel het tegenbeeld van den zachtmoedigen van Dussen.

„Wat praat ge van uw alleenzalmakende kerk, een kerk, die vervloekt en onheil brengt. Ook mijne vrouw en kinderen hebt ge ongelukkig gemaakt. Dat is uw werk, gij valsche priester, huichelachtige dienaar van God. Gij behoort tot de geveinsden over welke Jezus het wee uitsprak. Zulke leugenachtige priesters zullen de hel bevolken. Wat let me of ik verbrijzel uw hoofd tegen den muur.”

De pater maakte zich uit de voeten, want de man vloog op en zou zeker zijne bedreiging volvoerd hebben.

De man zoowel als van Dussen hadden den pater de waarheid gezegd, ofschoon hun manier van spreken hemelsbreed verschilde. De pater had wel dankbaar mogen zijn, dat hij op zijne verkeerdheden opmerkzaam was gemaakt, maar 't was met hem als met zooveel anderen, die boos, zeer boos worden, wanneer men hun hunne fouten onder 't oog brengt. 't Is met

recht een witte raaf geschoten wanneer men daarvoor zijn dank betuigt. Er zijn maar weinigen, die zeggen:

„Een vriend, die mij mijn feilen toont,
Heeft op mijn hart een groot vermogen.”

Intusschen kunnen wij het gedrag van den man uit cel 6 niet billijken. Zijn toon van spreken was niet in den geest van den Heere Jezus. Zien we een oogenblik op den Zaligmaker, wat zien we dan. Nooit was hij prikkelbaar. Deden Hem de menschen smart aan, nooit kwam er een gedachte van wraak in zijn hart. Zag Hij de ellende van deze wereld, nooit werd Hij moedeloos. Hij was altijd dezelfde, hetzij Hij aangebeden of met doornen gekroond werd, hetzij Hem de hoogste heerlijkheid of Hem het diepstgaand lijden wachtte; hetzij Hij aan een vriendenschap zat of dat Hij in een zeestorm heen en weer geslingerd werd. Jezus was altijd dezelfde; altijd was er vrede in zijn hart.

't Is de tijd, dat de gevangenen hun middagkost zullen ontvangen. Therèse zou voor cel 10 zorgen. Ook nog voor een paar andere cellen; ook voor cel 6. Daar vernam ze, wat er tusschen den gevangene en den pater was voorgevallen. Zij komt bij cel 10. Ze ontgrendelt de buitendeur en schuift de klep open om daardoor den gevangene zijn eten toe te reiken. Ze blijft echter staan, want ze ziet den gevangene op de knieën liggen en ze hoort hem overluid bidden. Ze wil hem niet storen maar wachten tot zijn gebed geëindigd is. Hoe ontroerde ze toen ze hem hoorde zeggen: „Heere, mocht het U behagen, dat ik mijne dochter, al ware het slechts eenmaal voor ik sterf, mocht wederzien. Twintig jaren reeds heb ik te vergeefs naar haar gezocht. De pater kan maar wil het mij niet zeggen. Vergeef het hem Heere. Maar wat hij niet wil, kunt Gij doen”.

Was het wonder, dat Therèse ontroerde, toen zij deze woorden vernam? Verloren dochter — 20 jaar — pater — zou het mogelijk zijn, dat zij die verloren dochter, dat die gevangene haar vader was?

Niet minder ontroerde van Dussen toen hij op 't gezicht van Therèse zijn middagmaal in ontvangst zou nemen. 't Was hem of hij zijne vrouw in haren jeugdigen leeftijd voor zich zag. Sprekende gelijkenis.

„Hoe is uw naam?” vroeg Therèse.

„Mijn naam is van Dussen.”

„Zoo heet ik ook.”

Weinig woorden waren tot opheldering noodig. Vader en dochter hadden elkander gevonden. In een oogenblik was de

tweede deur ontsloten en lagen beiden in elkanders armen. Lang kon hun samenzijn niet duren, want Therèse moest weer naar de gewone huiskamer.

„Vader,” zeide ze, „straks kom ik weer bij u, dan kunnen we verder spreken. Ik zal over een en ander nadenken, want ge moet spoedig hier vandaan en uit de handen van den pater komen.”

„Wel Therèse wat zijt gij lang weggebleven.”

Ja, oom de gevangene in cel 6 had me zooveel te vertellen, want hij heeft ongenoegen met den pater gehad en wilde dien te lijf gaan,” en nu vertelde zij al wat N°. 6 haar had verteld.

Therèse was slim genoeg om oom niet te vertellen, dat N°. 10 haar vader was.

Toen de cipier zijn middagslaapje deed — en dit duurde gewoonlijk wel een paar uren — maakte Therèse — maar neen, we zullen haar Marie noemen, want ze wist nu haar waren naam — maakte Marie van dat middagdutje gebruik om naar haren vader te gaan. Zij had er wel voor gezorgd, dat de binnendeur der cel ongesloten bleef; van de buitendeur had ze de grendels maar weg te schuiven.

„Vader,” zei ze, „van avond moeten wij dit hol verlaten. Er is geen tijd te verzuimen; de pater mocht eens booze aanslagen in den zin hebben. Hier is een valiesje waarin eenige vrouwen-kleederen zijn. Die moet ge aantrekken. Ook is er een doek in, dien ge om het hoofd moet slaan, even alsof ge aan kiespijn lijdt. Stop dan uwe kleeren maar in het valiesje. Voor een goed heenkomen zal ik wel zorgen, maar als we buiten zijn, dan weet ik niet waarheen.”

„Dan zal ik daarvoor zorgen,” zei vader. „Ik heb een vriend in de stad, naar hem zullen we heengaan om met hem te overleggen, wat we verder doen zullen. De Heere, die in zijn goedheid ons nabij is geweest, zal ons ook nu niet verlaten.”

Nog eenigen tijd spraken vader en dochter met elkander en vernam Marie de lotgevallen haars vaders, ook zijn bezoek van gisteren bij den pater. Marie vertelde op haar beurt omstandig hoe zij aan de weet was gekomen van Dussen te heeten.

Marie had al een plan ontworpen,” hoe zij 't zou aanleggen haar vader uit de gevangenis te krijgen. Dat zien we reeds in het bezorgen van vrouwenkleederen aan haren vader.

Het eerste wat zij deed, was een briefje te schrijven aan den cipier. Het was van dezen inhoud:

„Oom! Ik zal nog maar „oom” zeggen, ofschoon ik reeds lang weet, dat gij mijn oom niet zijt en ik dus uw nicht niet ben. Herinner u den dag toen tante, uw overleden vrouw, met

u over mij sprak. Ik heb alles gehoord. Toen vernam ik mijn naam en dat ik door den pater gestolen en hierheen gebracht ben. Ik heb mij evenwel stil gehouden, want ik dacht: ga ik heen, dan zou ik mijn vader toch niet vinden, want waar zou ik hem zoeken en ik had het hier goed. Ik dacht ook: de tijd baart rozen, en die rozentijd is door Gods goedheid nu gekomen, want weet dat de gevangene in cel 10 niemand anders is dan mijn vader. Wanneer ge dit briefje vindt, ben ik met hem reeds eenige uren vertrokken en de goddelooze pater moge dan nasporingen doen, met Gods hulp zal hij ons niet vinden. Intusschen zeg ik u hartelijk dank voor al het goede dat ik bij u genoten heb.

Marie van Dussen."

Dat briefje zou zij hier of daar neerleggen, wanneer zij, op het punt stond te vertrekken en de cipier reeds te bed lag. Deze ging nooit laat ter ruste, want de man was reeds oud van jaren. Bovendien hij had een knecht, die dan voor de verdere bewaking moest zorgen. Deze deed ook dienst als portier en zat gewoonlijk in zijn portiershuisje dicht bij de deur, welke naar de straat geleidde.

Vroolijk en opgeruimd als altijd was Marie met hare werkzaamheden bezig. Niemand kon vermoeden welke gedachten haar bezig hielden. Van tijd tot tijd deed zij een kleine wandeling door de gangen der gevangenis zooals zij, om zich te vertreden, wel meer deed en dan oom te verzekeren, dat alles in orde was. Toen het al donker begon te worden, bracht zij een bezoek aan het portiershuisje. Ook dat deed zij wel meer.

„Jean,” zei ze tot den portier, „over een uurtje ga ik de stad nog in met onze dienstbode. Zij heeft hevige kiespijn. We gaan naar een tandmeester om de kies te laten trekken; ge zult ons dan wel uitlaten.”

Marie dacht: een leugentje uit bestwil is geen zonde. Hoe denkt gij hierover, lezer?

Toen van Dussen den vorigen avond zijn vriend verlaten had om zich naar den pater te begeven, zat deze met ongeduld op diens terugkomst te wachten, want het werd tien, elf, twaalfuur maar van Dussen liet zich niet zien. Dat gaf den vriend kwaad vermoeden. Hij wist niet wat hij denken moest. De volgende dag ging voorbij, maar geen van Dussen liet zich zien. Nu, aan den avond van dien dag lieten zich twee vrouwen bij hem aanmelden en spoedig was de zaak opgehelderd; de vriend wist nu alles.

Evenals die vriend ging het ook den portier van de gevangenis. „Wat blijft juffrouw Thérèse lang weg,” sprak hij tot

zichzelven. Toen werd het ook tien, elf, twaalf uren en 't werd hoog tijd, dat de man naar kooi ging. Hij deed dit echter niet alvorens naar den cipier te gaan en hem te zeggen, dat hij ongerust was over het wegblijven van Thérèse met de dienstbode. De man schrikte, want hij dacht dadelijk aan een ongeluk, 't welk beiden kon overkomen zijn. Hij stond op, en daar vond hij het door Maria geschreven papier. Nu was alles duidelijk, maar nu was ook, wat het spreekwoord zegt: nu was Holland in last. Oogenblikkelijk werd met een lantaren een onderzoek gedaan en jawel cel N^o. 10 was leeg, terwijl de andere cellen goed gesloten waren en de dienstbode? Wel zij lag te snorken als een os, die den geheelen dag den ploeg door de zware klei getrokken had.

Wat te doen? Stil houden tot den morgenstond? De cipier durfde het niet uit vrees voor den pater. Ofschoon 't in 't hartje van den nacht was, nam de oude man de beenen op en ging naar den pater. Hij liet dien het geschrift van Maria lezen, en nu kunnen we ons voorstellen, hoe de eerwaarde heer in toorn opvloog. Niet weinig kreeg de cipier er van langs, dat die niet beter opgepast had. Maar . . . de pater zou ze wel krijgen. Zoo dacht hij, maar de Heere dacht er anders over.

Terugkeer.

Van Dussen in vrijheid met zijne dochter bij zich, wat was hij gelukkig! Nu kwam het er maar op aan zonder gevaar naar Holland terug te keeren. De vriend — van Dijk heette hij — wilde dat van Dussen een paar dagen bij hem zou doorbrengen, want er waren eenige zaken te bespreken en te regelen. We weten dat van Dussen bij zijn vroeger vertrek uit Leuven zijn geldelijke zaken in veiligheid had gebracht. Dat geldt moest nu natuurlijk opgeëischt worden en daarvoor zou van Dijk zorgen, want van Dussen kon zich niet op straat begeven om niet in handen van den pater te vallen. 't Was toch zeer waarschijnlijk dat deze als een loerende kat zou rondgluren of hij zijn prooi ontdekken kon. In 't eerst had van Dussen er wel wat op tegen een dag of twee, drie in Leuven te blijven, en zou liefst zoo spoedig mogelijk met zijne dochter vermomd vertrokken zijn, maar daar kwam zijn vriend weer tegen op. „Neen,” zei hij, „ge blijft hier tot ik een goede gelegenheid voor u gevonden heb om zonder gevaar te kunnen heengaan. Ge behoeft niet bang te zijn, dat de pater met zijn bullebijters gezicht u hier

zal zoeken en mocht dit al zoo zijn, dan heb ik een schuilplaatsje, en hij zou al heel knap moeten wezen om dat schuilplaatsje te vinden. Dus zonder tegenspraak, ge blijft hier tot ik zeggen kan: nu kunt ge veilig vertrekken.

Onder al dat praten, was 't al mooi laat geworden, en hoog tijd om ter ruste te gaan. Maar eerst dankte van Dussen den Heere voor al zijn goedertierenheden hem in dezen dag bewezen en bad Hem om diens voortdurenden bijstand.

Op den volgenden morgen zou van Dijk van Dussen's geldelijke aangelegenheden in orde brengen, maar voor hij ging, wees hij hem zijn schuilplaats aan, en de vrouw van van Dijk zou niet eer opendoen, wanneer op de deur geklopt mocht worden, alvorens van Dussen en zijne dochter zich geborgen hadden. 't Was of de pater een hondenneus had en ruiken kon, waar van Dussen was. Misschien was 't hem ook bekend, dat van Dijk en van Dussen vroeger vrienden geweest waren; hij kwam tenminste op de woning af en daar van Dijk en diens vrouw tot zijne kerk behoorden, zag hij er geen zwaarigheid in een visite te gaan maken in de hoop daar zijn vijand te zullen ontmoeten. Met een suikerzoet gezicht vroeg hij juffrouw van Dijk naar haren welstand; vroeg of haar man niet thuis was en ging van het eene praatje op het andere, altijd in de hoop, dat van Dussen in de kamer zou verschijnen, maar hij kon hopen en nog eens hopen, maar van Dussen bleef in zijn schuilhoek. De pater kon onverrichterzake heengaan.

't Duurde lang eer van Dijk weer thuis kwam, maar hij kwam *niet* met onverrichte zaken. Op de volmacht, hem door van Dussen gegeven, had hij diens geld opgeëischt met de daarop vervallen interest en bracht alzoo een belangrijke som thuis. Nu, dat geld kon van Dussen goed gebruiken.

Misschien denkt een mijner lezers: „Hé! van Dussen was een godvreezend man en in den Bijbel staat: „De geldgierigheid is een wortel van alle kwaad, tot welke sommigen lust hebbende zijn afgedwaald van het geloof, en hebben zichzelf met vele smarten doorstoken,” maar wacht even met uw oordeel, mijn lezer. Het was met van Dussen niet als met den rijken man, die zijne schuren wilde afbreken en grootere bouwen om al zijn gewas en al zijne goederen te verzamelen en dan tot zichzelf te zeggen: Ziele, gij hebt vele goederen, die opgelegd zijn voor vele jaren; neem rust, eet, drink, wees vroolijk, en die in dien nacht stierf. Neen, zoo was het met van Dussen niet; hij was niet geldgierig, en dat het geld zijn god niet was, zullen we wel zien.

Op den volgenden dag ging van Dijk weer de deur uit, nadat hij eenige oogenblikken in stilte had zitten denken op welk een

wijze zijn vriend van Dussen het veiligst naar Holland zou kunnen reizen. Tegen den avond thuis komende zei hij: „Ik heb goed nieuws. Van Dussen, op een gemakkelijke en veilige wijze kunt gij met uwe dochter dit land verlaten, maar eerst na twee dagen. Nu dat is zoo erg niet, al zou het over acht dagen zijn. Ge zit hier in huis op geen vuurspuwenden berg. Een schipper, dien ik al jaren lang ken als een braaf man, heb ik van daar opgezocht en hem gevraagd of hij ook binnenkort een reisje dacht te doen. Hij vertelde mij, dat hij na twee dagen op reis ging en vrachtgoederen moest bezorgen, een gedeelte te Mechelen en een ander gedeelte te Antwerpen. Dat hij van Antwerpen naar Zeeland moest om daar weer goederen in te nemen, welke hij hier te Leuven moet afleveren. Ik heb hem uwe zaken verteld en durfde dit gerust doen, omdat hij een betrouwbaar man is. Het is met hem als met veel anderen, die niet veel op hebben met de spaansche regeering, maar om hun zaken hier in 't land moeten blijven. Om kort te gaan, die schipper zal u en uwe dochter in zijn schip verbergen, zoodat ge geen vrees behoeft te hebben ontdekt te worden. Overmorgen avond breng ik u aan boord. Om alle voorzichtigheid in acht te nemen, moet uwe dochter zich in manskleeren steken tot zij aan boord is, dan kan ze zich wel weer verkleeden.

't Was omstreeks half Augustus (1587), dat van Dijk zijn vriend van Dussen met diens dochter naar de rivier de Dijle geleidde om daar scheep te gaan.

In den vroegen morgen van den volgenden dag ging men onder zeil. Kwam men in 't gezicht van een dorp of stad, dan zochten de vluchtelingen hun schuilplaats op, om daarna weer op het verdek te komen en de frissche lucht in te ademen. De reis leverde geen bijzonderheden op. Zonder tegenspoed kwamen onze reizigers in Zeeland aan. De Heere had hun weg voorspoedig gemaakt. Nu was alle gevaar voor van Dussen geweken.

Hier in Zeeland vernam van Dussen dat op 5 Augustus de stad Sluis in handen der Spanjaarden gevallen was en zijn vriend de Maulde naar Leiden was verplaat als kapitein over het garnizoen aldaar.

Arme de Maulde, was hij maar nooit te Leiden gekomen!

Was van Dussen eerst onbeslist in welke plaats van Holland of Zeeland hij zou gaan wonen, nu was er geen bedenking meer. In Leiden zou hij zijn vriend de Maulde zien en dus naar Leiden. Maar er was nog een andere reden voor. In Leiden leefden protestanten en roomschen broederlijk te zamen. Zij eerbiedigden elkanders meeningen en sloegen de handen ineen om zooveel mogelijk welvaart en ontwikkeling te bevorderen. Leiden was dus een geliefde plaats voor van Dussen, omdat hij een vijand was van haat en tweedracht onder de burgers van

't zelfde vaderland. En dat was, helaas, in vele plaatsen het geval.

Van Dussen trok alzoo met zijne dochter op Leiden los. Een geschikte woning was spoedig gevonden, niet in maar even buiten de stad. Ook zijn vriend de Maulde.

Na zooveel wederwaardigheden smaakte van Dussen aan de zijde zijner dochter een zoete rust. Toch zou die rust nog eenmaal gestoord worden. Volmaakte rust is alleen hierboven te vinden.

't Was op 't laatst van Augustus toen van Dussen op een achternamiddag in zijn tuintje voor zijn deur zich zat te verkwikken. 't Was ook allerprachtigst weer. De bloemen stonden in volle pracht en de vogelen zongen luide den lof huns Schepers. 't Waren genoegelijke oogenblikken, welke van Dussen hier genoot, terwijl zijne dochter zich met eenigen huiselijken arbeid onledig hield. Zoo had hij eenigen tijd zich zittend verlustigen, toen hij een bezoek van zijn vriend de Maulde kreeg. Nu, die was altijd welkom, want de Maulde was zijn boezemvriend. Al spoedig kwam het gesprek op de inneming van Sluis. Van Dussen wilde gaarne alle bijzonderheden weten en daarom voldeed de Maulde aan zijn vriend door het volgende te vertellen:

„Op den 6^{en} Juni van dit jaar (1587) zag Sluis de Spanjaarden zich voor hare muren legeren. Sluis is een belangrijke zeehaven, een welvarende, net gebouwde stad. Meer dan 500 schepen kunnen daar een veilige ligplaats vinden. De vestingwerken verkeeren er ook in uitnemenden toestand. Aan den zeekant staat een zeer sterk kasteel en aan de zijde van Brugge het St. Annabulwerk. Tegenover de stad ligt een eentonige, doodsche zandbank. 't Is het eiland Kadzand. Vroeger waren op dat eiland vele welvarende dorpen, maar de woede van de zee heeft die echter langzamerhand weggesleurd. Nu is er slechts een bank van overgebleven, die men den naam van eiland niet geven kan.

Parma vlamde op het bezit der stad, maar hij was overtuigd, dat haar in handen te krijgen, geen gemakkelijk werk zou zijn. Maar hij kwam toch. Met zijn hoofdmacht legerde hij zich in de duinen en dijken van Kadzand en deed daar verschansingen van buitengewone sterkte aanleggen. Een zijner ervaren veldheeren, la Motte, liet hij op het vaste land achter. Na een scherp gevecht nam deze de St. Annaschans in, alsmede de kleine sterkte Blankenberge.

In de stad waren niet veel verdedigers. Hun getal beliep niet meer dan 800, maar het waren uitstekende soldaten, in één woord: helden. De bevelhebber der stad was Arnold van Groeneveld, ook een dapper man. Adolf van Meetkerke, Heraugière,

ik en nog anderen, wij behoefden ons niet te schamen onder zulk een man als Groeneveld te dienen. Hij achtte het evenwel raadzaam, dat de bezetting versterkt werd en zond daarom een verzoek aan den engelschen bevelhebber van Vlissingen, sir William Russell, om hulp. Er kwam dan ook een versterking van 800 soldaten. Hunne aanvoerders waren ook uitstekende mannen, Roger Williams, Baskerville, Huntley, sir Francis Vere en nog anderen kunnen met eere genoemd worden.

Telkens deden we hevige uitvallen en meer dan eens moesten de Spanjaarden de stellingen verlaten, welke zij met zooveel moeite hadden aangelegd. In een dezer uitvallen had ik er bijna het hachje bij ingeschoten. Mijn paard werd schichtig en daardoor geraakte ik onder de vijanden. Gelukkig kwam er hulp; 't ware anders met mij gedaan geweest.

De Spanjaarden hadden wat te doen om in dat drassige land hunne belegeringswerken aan te leggen. Gedurig moesten ze pompen om hunne verschansingen droog te houden en gestadig werden ze verontrust door de kogels, welke hun uit de vesting werden toegezonden.

Ge hebt wel gehoord, vriend van Dussen, toen Haarlem door de Spanjaarden belegerd werd (1572), dat een vrouwenschaar onder Kenau Hasselaar menigen vijand in 't zand heeft doen bijten. Zulke moedige vrouwen waren er ook in Sluis. Katharina Rose en Maaiken in den Hert verzamelden ook vrouwen onder zich, die zich zeer verdienstelijk hebben gemaakt door het verrichten van allerlei werk aan onze schansen. Zonder dat er een man aan te pas kwam, hebben zij een belangrijke sterkte aangelegd tusschen de vesting en 't kasteel. Ter harer eer kreeg die sterkte den naam van „Vrouwenberg”.

Niettegenstaande veel hindernissen en moeilijkheden kwamen de Spanjaarden toch vooruit. Zij waren al dicht onder de vestingwerken genaderd en met hun onderaardsche mijnen tot onder de huizen doorgedrongen. De inwoners zaten alzoo op een vulkaan. Elk oogenblik konden ze met hunne huizen in de lucht vliegen, wanneer de mijn werd aangestoken.

Verlangend zagen we uit naar hulp. Meermalen zwommen vaderlandsche en engelsche officieren door de stadsgrachten naar buiten en slopen op gevaar van hun leven door de spaansche posten heen om hulp bij de Staten en Leicester te vragen. Zij wenschten een leger uitgezonden te zien, dat de Spanjaarden van Sluis verdreef, maar het was zoo goed als aan een dooven mans deur geklopt, want de Staten deden niets. 't Is schande! Nogmaals zeg ik: 't Is schande! Nu ja, eindelijk, eindelijk zouden de Algemeene Staten toch iets doen. Zij zonden een troepenmacht onder Maurits en Hohenlo naar Brabant om daar strooptochten te doen. Het oogmerk was om Parma te noodzaken een

gedeelte van zijn leger van Sluis naar Brabant te zenden en dat oogmerk werd bereikt. Haultepenne, de spaansche aanvoerder, tastte de Staatschen aan, maar hij werd totaal verslagen. De Staatschen behaalden nog een overwinning, maar Sluis werd er niet door gered.

Groeneveld en Williams drongen er bij Leicester op aan, dat hij tot ontzet zou opdagen eer het te laat was. 't Was op levensgevaar af, dat kapitein Hart zijn brieven aan Leicester bracht. 't Baatte weer niets.

Onze toestand werd hachelijk. Parma liet een brug leggen, die Kadzand met het kasteel verbond; daardoor werd onze gemeenschap met de zee afgesneden en dus de hoop op redding verminderd.

Zoo was het 10 Juli geworden. Op drie verschillende plaatsen drongen de spaansche soldaten door de gracht het kasteel binnen en sloegen zich neder op den wal. Acht dagen en even zooveel nachten werd daar woedend gestreden, maar we moesten voor de overmacht bukken en terug trekken. Was er op de wallen hevig gestreden, niet minder hevig ging het er in de mijngalerijen naar toe. Bij het flauwe licht van eenige toortsen viel men elkander met pistool of ponjaard aan, maar beletten konden we het niet, dat de vijanden ver tot onder de stadswallen doordrongen.

Nogmaals werd een poging bij de Staten en bij Leicester aangewend om hulp te zenden. 't Was of zij sliepen of zich om Sluis niet bekommerden. In levendige kleuren werd de toestand van de vesting afgeschilderd en toen besloot Leicester toch iets te wagen. Met ongeveer 4000 man ontscheepte hij zich te Ostende en rukte tot Blankenberge voort. Hij hoopte, wanneer hij deze plaats bemachtigen kon, Parma van Sluis te zien aftrekken, omdat diens gemeenschap met de zee dan zou afgesneden worden. Met dat plan stond een ander plan in verband. Prins Maurits en Hohenlo moesten n.l. een aanval doen op de haven van Sluis. Het plan was goed doordacht, maar wat gebeurde er? Leicester had te Blankenberge voordeelige stellingen ingenomen en kon dus wel een aanval afwachten, maar hij werd bevreesd toen de eerste hulptroepen van Parma zich lieten zien. In zijne verbeelding zag hij reeds den krijgskundigen Parma met zijn uitgelezen troepen voor zich en hij ging terug vanwaar hij gekomen was. Hij scheepte zich weer in naar Ostende."

„Dat was laf,” meende van Dussen. „En hoe ging het met de vloot, welke een aanval op de haven had moeten doen?”

„Mislukt. De vloot bleef achterwege, omdat de branders, welke den strijd hadden moeten beginnen, aan den grond geraakten. Toen was alle uitzicht op redding afgesneden en er was nu niets anders op, dan dat we ons aan Parma moesten overgeven. Het wantrouwen tusschen de Staten en Leicester was er de oorzaak

van. Ik zeg nog eens: 't is schande, dat zulk een belangrijke vesting als Sluis verloren moest gaan."

Nadat de Maulde een oogenblik gerust had, vervolgde hij:

„Het was op 5 Augustus, dat we Sluis verlieten. Parma liet ons eervol vertrekken, want we gingen met vliegende vaandels, brandende lonten en met pak en zak. Ik moet ter eere van Parma zeggen, dat hij den moed ook van zijne vijanden weet te waardeeren. Toen hij den kapitein Baskerville zag, zeide hij tot zijne omgeving: Geen vorst in Europa kan zich beroemen, iemand in zijn dienst te hebben, die dapperder is dan deze Engelschman. Toen hij Roger Williams ontmoette, drong hij er krachtig op aan, dat Williams in dienst van den spaanschen koning zou overgaan om tegen de Turken te strijden. Geen wonder, dat hij dit wenschte, want de vele deuken in den helm van Williams getuigden dat hij in de uitvallen niet achter gebleven was."

De Maulde noemde nog meer oorlogshelden, maar van zichzelf zweeg hij, en toch zegt de geschiedenis van hem, dat hij in elk gevecht, bovenal te Sluis, wonderen van dapperheid heeft verricht. De Maulde wilde zijn eigen lof niet uitbazuinen, waar vele menschen zoo prat op zijn.

„Maar," vroeg van Dussen, „heeft Williams aan zijn wensch van Parma voldaan? Is hij tot de spaansche partij overgegaan?"

„Neen, neen." „Heeft de koningin van Engeland mijne hulp niet meer noodig, dan ga ik naar Frankrijk om de Hugenoten (protestanten) te helpen," zeide hij tot Parma. 1)

„En," vroeg van Dussen weder, „en hoe ging het met de inwoners van Sluis toen Parma er zijn intrede hield? Ging het toen ook op een moorden?"

„Volstrekt niet. De burgers, die zich aan de heerschappij van Filips en de roomsche priesters wilden onderwerpen, konden in de stad blijven; die dit niet wilden, kregen een geruimen tijd om hunne zaken te regelen en dan te vertrekken."

Van Maulde nam zijn afscheid, want de avond was reeds ingevallen.

Een treurige dag.

't Is een paar weken later. Met een ontsteld gelaat komt Marie de kamer binnen en zegt: „Vader, daar heb ik iets vree-

1) De Hugenoten werden toen bitter vervolgd. Denkt maar eens aan den Bartels-nacht.

selijks vernomen. Onze vriend de Maulde is gevangen gezet?"

„Wat? de Maulde in de gevangenis? Onmogelijk. Wat kwaad zou hij gedaan hebben?"

„Hij wordt beschuldigd van landverraad."'

„Landverraad . . . landverraad . . . De Maulde een landverrader" . . . en van Dussen begon te lachen, want dat was het ongerijmdst wat men naar zijne meening maar bedenken kon.

Toch was van Dussen niet geheel gerust. Hij ging de deur uit om in stad te onderzoeken, wat er gaande was. Met gebogen hoofd ging hij huiswaarts, want inderdaad zijn vriend was gevangen genomen, beschuldigd van landverraad.

Om u dit begrijpelijk te maken, mijne lezers, moeten we een weinig in de geschiedenis van dien tijd ingaan.

Leicester, die als we weten tot hulp van Nederland gezonden was, stelde bij voortdoring pogingen in het werk om het onbeperkt gezag over onze gewesten in handen te krijgen, maar daar zorgden de Staten, inzonderheid Oldenbarneveld, voor. Leicester, die zeer goed wist, dat Oldenbarneveld hem den voet dwars zette, wilde dien benevens prins Maurits en Hohenlo in hechtenis nemen. Gelukkig werd zijn voornemen ontdekt en verijdeld, want het zou er treurig hebben uitgezien, wanneer de drie voornaamste hoofden van onzen Staat in de macht van den Engelschman waren. In het holst van den nacht kwamen eenige vrienden van den advocaat Oldenbarneveld diens slaapvertrek binnen om hem te waarschuwen voor het gevaar, 't welk hem bedreigde. Onmiddellijk vluchtte hij naar Delft. Ook prins Maurits begaf zich daarheen. Dat was een misrekening voor Leicester en 't hielp hem weinig, dat hij in woede opstoot. Weldra zou hij het over een anderen boeg wenden. Hij kreeg in het hoofd verschillende aanslagen te smeden tegen de vrijheid der voornaamste steden, zooals weleer Anjou te Antwerpen gedaan had. Zijn aanslag op Amsterdam mislukte hem evenwel. Daarop sloeg hij het oog op Leiden, waar hij veel vrienden had. Daar vormde zich ook langzamerhand een geheim gezelschap, dat ten doel had de stad in handen van Leicester te spelen. In een herberg had dat gezelschap zijne vergadering. De hoofden van het verbond waren: Cosmo de Pescarengis, een koopman uit Genua, Jacques Volmaer, diaken der hervormde kerk, de voormalige president van Vlaanderen, Adolf van Meetkerke, doctor Saravia, hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de hoogeschool en de predikant van de Wouwe. Verscheidene misnoegden sloten zich bij hen aan. De heeren begrepen echter dat zij niet veel konden uitvoeren, wanneer niet de bevelhebber der troepen, Nicolaas de Maulde, met hen meeding. Men behoefde niet veel moeite te doen om de Maulde tot hunne zijde over te halen, want nog altijd was hij zeer vergramd op de Staten,

omdat die de stad Sluis aan haar lot hadden overgelaten. Dat was wel zoo, maar hij had moeten bedenken, dat Leicester evenveel schuld had.

De Maulde bevond zich weldra onder de samenzweerders, die in den nacht vergaderden om hunne plannen te smeden, en die plannen waren verfoeilijk. De burgemeester van der Werff zoo gevangen genomen en aan Leicester overgeleverd worden.

Hoe is het mogelijk, dat men er aan durfde denken om een man als van der Werff gevangen te nemen, een man, die gedurende het beleg der stad zooveel bewijzen van moed en liefde tot de vrijheid had gegeven; een man, die om zijne burgerdeugden algemeen geliefd en geacht was. We zouden haast vragen of de eedgenooten met krankzinnigheid bezocht waren.

Ook werd een lange lijst van personen gemaakt, die het leven moesten verliezen.

Leicester was niet onkundig van alles wat door de woelgeesten verhandeld werd. Hij werd gedurig op de hoogte gehouden, van 'tgeen er omging. Hij beloofde hen ook zijne hulp. Gaf hij zijne goedkeuring te kennen in alles wat zijne partijgenooten deden, hij gaf alleen zijn verlangen te kennen, dat er geen bloed gestort zou worden. Maar bloed kon niet uitblijven. Zouden de mannen, die zoo kloek gedurende het beleg door de Spanjaarden gestreden hadden, met leede oogen aanzien, dat hun geliefde van der Werff gevangen werd genomen? Dat een aantal burgers het hoofd zouden verliezen? Dat zij, vrijheidsmannen als zij waren, naar de pijpen van den vreemdeling Leicester zouden dansen? Onmogelijk. Strijd moest er ontstaan, en strijd kost bloed.

De Heere liet echter niet toe, dat in Leiden een burgeroorlog uitbrak, want de toeleg werd in tijds ontdekt. Een der saamgezwoorenen, daarvan de zekerheid hebbende, hoopte zijn leven te redden door de namen zijner medeplichtigen op te geven. En hoe liep het met dezen af?

Cosmo werd wegens schulden gevangen gezet; Meetkerke, Saravia en de predikant van de Woude wisten zich door de vlucht te redden, maar Volmaer en de Maulde werden achterhaald en voor een rechtbank gebracht. Zij verklaarden, dat zij den aanslag nooit zouden hebben durven ondernemen, als Leicester hun zijne hulp niet had beloofd. Hij had hun verzekerd, dat hij geen kosten zou sparen hen te redden, wanneer de aanslag mislukte, ja, al zou hij er zijn geheele vermogen bij inschieten, hij hen dan zou los koopen.

En nu zijn vrienden in rechters handen waren, deed Leicester zeker alle moeite hen te redden? Leicester deedniets en ontkende ten sterkste dat hij iets van de zaak wist. Deed hij geen pogingen de gevangenen te bevrijden, de Maulde's vrienden wel.

Men wees de rechters op zijne heldendaden niet in één maar in vele gevechten. Men wees op den roem van zijn geslacht, hoe zijn vader groote sommen gelds had voorgeschoten voor de zaak der vrijheid. Men wees er op, dat twee zijner broeders op het slagveld waren gevallen en hij zelf nog niet genezen was van de wonden, hem in het beleg van Sluis toegebracht. Niets mocht baten. De rechters oordeelden, dat een strenge waarschuwing moest gegeven worden aan elk, die het zou wagen het oppergezag des lands in handen van den eerzuchtigen Leicester te spelen.

't Was een droevige dag voor van Dussen, die dag van 26 October toen zijn vriend de Maulde met Cosmo en Volmaer onthoofd werd.

't Was maar goed, dat Leicester spoedig heenging en zijn Engeland weer opzocht. Bij zijn vertrek liet hij maar zeer weinig vrienden achter behalve eenige ondergeschikte personen, die hij als zijne werktuigen gebruikt had.

Toch hadden de Nederlanders veel geleerd. Meermalen immers was de hulp van vreemden ingeroepen om de zoozeer gewenschte vrijheid te verkrijgen, maar wat was gebleken? Dat die vreemdelingen niet anders dan hun eigenbelang zochten en voor de vrijheid van Nederland ijskoud waren. Neen, zij hadden geen gevoel voor de rechten van een vertrappt volk, dat met wanhopigen moed streed om van Rome en Spanje los te komen. Men begon te zien, dat men, om dit doel te bereiken, zichzelf moest helpen en geen vreemdelingen inroepen. En daarvoor had de Heere reeds gezorgd. In Maurits van Nassau, zoon van den „vader des vaderlands,” gaf Hij een strijdbaar held. Reeds gedurende het verblijf van Leicester had die Maurits zich krachtig ontwikkeld; reeds als jongeling had hij getoond, dat het hem noch aan moed noch aan krijgmansgaven ontbrak, en weldra zou de tijd komen, dat de oogen van geheel Europa op hem gevestigd zouden zijn; dat vreemde vorsten onder hem den krijgsdienst kwamen leeren; dat de slagvelden zouden gewagen van zijne overwinningen; dat Nederland geen hulp van vreemden meer noodig had om een vrijheid te verkrijgen, waarvoor men goed en bloed ten offer bracht.

Een laatste bezoek bij van Dussen.

Mocht van Dussen dikwijls met weemoed denken aan zijn vriend de Maulde, dan schonk zijn Bijbel hem weer troost en

de gedachte: niets geschiedt er buiten 's Heeren wil; wat God doet is welgedaan, gaf hem rust en kalmte in de ziel.

We zouden ons vergissen, wanneer we meenden, dat van Dussen zijn tijd in ledigheid doorbracht of niet anders deed dan in zijn tuin te zitten mijmeren. Hij was overtuigd, dat bij „bidden” ook „werken” behoort. En waartoe bepaalde zich zijn werk dan? Zieken en armen in de stad bezoeken. Menigmaal zat hij aan het bed van een Kranken man of van eene kranke vrouw, om hen te wijzen op den dood, maar ook om hen te wijzen op den Heere Jezus. Van Dussen was een wandelende evangelist, en menigeen, wiens oogen voor het Evangelie gesloten waren, mocht hij door Gods genade de oogen openen en menigeen dan ook, die met de blijdschap des geloofs deze aarde verliet en naar Jezus ging. Op een anderen dag zien we hem een bezoek brengen in een der achterbuurten van de stad en een armoedig huisje binnen treden, om ook daar het Evangelie te brengen, maar ook om in den zak te tasten, wanneer hij zag dat er nood was.

Op die wijze besteedde van Dussen zijn tijd in den dienst zijns Heeren. Twee jaren waren zoo voorbijgegaan, toen zijne dochter in het huwelijk trad. Dat zij niet meer tot de roomsche kerk behoorde, zal nauwelijks behoeven gezegd te worden. Het onderwijs van haar vader had ook hare oogen voor de waarheid van het Evangelie geopend, en zij had den Heere lief gekregen; Marie van Dussen was een godvreezend meisje geworden.

Tot het huwelijk had zij niet willen overgaan dan onder ééne voorwaarde. Die willen we haar zelve laten zeggen: „Twintig jaren lang heb ik mijn vader gemist; nu wil ik hem om mij heen zien zoolang we een van beiden leven.” Tegen die voorwaarde had haar echtgenoot volstrekt geen bezwaar, want hij achtte van Dussen hoog. In dezelfde woning namen de jongelieden hun intrek. Vader van Dussen verlangde niet meer dan ééne kamer voor zich en zoo had de jonge vrouw het genoeg dagelijks haar vader om zich te zien.

Van Dussen ging intusschen voort met zijn gewone huisbezoek en hij deed dit zoolang zijne beenen hem dienst deden. Hij bereikte een hoogen ouderdom. Toen zijne krachten verminderden, moest hij zijne bezoeken staken. Zijn werk op aarde was afgedaan. Zijn zwakheid werd zóó, dat hij te bed moest blijven. Pijn leed hij niet, maar zijne krachten namen van dag tot dag af. Hij ondervond veel deelneming en velen die kwamen om hem te troosten, werden door hem getroost. Een kinderlijke blijdschap lag over zijn gelaat, want hij wist zich veilig in de armen van den goeden Herder, Jezus Christus.

Onder hen, die aan het bed van van Dussen stonden, was

iemand, dien gij daar niet verwacht zoudt hebben, mijn lezer. Die iemand was niemand anders dan de pater uit de St. Pieterskerk te Leuven. Daar verwondert gij u over en vraagt: kwam die pater zoo in eens uit de lucht vallen? O, neen. Sinds vijf jaren woonde hij reeds te Leiden en was een groot vriend van van Dussen geworden. Hoe dat kwam, wil ik u verhalen.

De pater was in het eerst zeer verstoord toen van Dussen aan zijne hand ontglipt was. We weten, dat hij naar van Dijk ging in de hoop hem daar te vinden, maar toen dit mislukte en al zijne nasporingen vruchteloos waren, werd zijn humeur er niet beter op. De man had gemeend aan zijn kerk een grooten dienst te bewijzen en voor zichzelf eer te behalen, wanneer hij een ketter kon uitleveren. En dat was nu mislukt. Niettegenstaande zijne misnoegdheid moest hij telkens denken aan hetgeen van Dussen hem op den avond van diens gevangenneming gezegd had. Vooral van de woorden: „Zie Ik sta aan de deur en Ik klop” kon hij zich niet losmaken. Gedurig kwamen hem die woorden in de gedachten. Hij trachtte er zich wel overheen te zetten, maar het ging niet. 't Was telkens weer in zijn binnenste: „Zie Ik sta aan de deur en Ik klop.” Op een laten avond, dat hij zich ter ruste nederlag, kwamen hem de woorden weer voor den geest. Onrustig keerde hij zich om en nogmaals om tot hij eindelijk door vermoeienis in slaap viel. In 't holle van den nacht sprong hij op, want met een duidelijke stem had hij gehoord: „Pater, pater, wat vervolgt ge Mij?” Klaar wakker geworden, dacht hij aan 't geen Paulus op den weg naar Damascus gebeurd was; hoe ook diezelfde vraag tot hem gekomen was. Op den volgenden dag trachtte de pater zich er alweer overheen te zetten en tot zichzelf te zeggen: „Och, 't is niet anders dan een spel mijner verbeelding.”

Ja, mijn Lezer, de Heere God heeft wat te doen, om een afkeerige tot Hem te brengen!

In den nacht, die daarop volgde weer dezelfde stem en dezelfde woorden. Toen kon de pater het in bed niet langer houden. Hij viel op zijne knieën en de tollenaarsbede kwam over zijne lippen: „O God, wees mij, zondaar, genadig!” Zijn hart was gebroken. De Heere had overwonnen.

Evenals Paulus de schellen van de oogen vielen, vielen ze ook van de oogen des paters. Hij zag nu duidelijk, wat hij misdreven had. De vraag: „wat ik gedaan heb voor de kerk, was dat ook ter eere Gods?” beantwoordde hij met: „neen, ik heb tegen God gestreden in het valsche denkbeeld voor zijne eer te ijveren.”

De pater werd een bekeerd man. Had hij zijn zonden den Heere beleden, hij wilde ze ook zoo gaarne belijden aan hen, die hij kwaad gedaan had en wel in de eerste plaats aan van Dussen.

Maar, waar dien te zoeken? Toen hij hierover nadacht, vielen zijne gedachten op van Dijk. Die zou wel weten, waar hij van Dussen kon vinden. Dat was ook zoo, want van Dussen en van Dijk hadden briefwisseling gehouden.

De pater ging naar van Dijk. Hij kwam rechtstreeks met zijn vraag voor den dag. Van Dijk, die den pater niet vertrouwde, aarzelde, maar toen de pater hem een en ander vertelde, begon het wantrouwen meer en meer te wijken en weldra wist de pater waar hij van Dussen vinden kon.

Zijn besluit was spoedig genomen. Hij wilde niet langer een geestelijke van de roomsche kerk blijven en reisde naar Holland om zich te Leiden met ter woon neêr te zetten. Niet zoodra was hij daar aangekomen of zijn eerste werk was onderzoek te doen naar de woning van van Dussen. Wel zag hij tegen een eerste ontmoeting op, maar hij vermande zich, want hij wilde uit den mond van van Dussen het woord „vergiffenis” hooren. Hoe het van Dussen te moede was, toen hij den pater voor zich zag, kunnen we wel denken, en we zullen het hem niet kwalijk nemen als hij eerst dacht, dat er een adder onder het gras verscholen lag. 't Duurde echter niet lang, want spoedig was van Dussen overtuigd, dat de pater ter goeder trouw was. Recht opgeruimd werd de pater toen van Dussen zei: „Ik vergeef u van harte alles wat ge mij gedaan hebt. We willen vrienden zijn” en tot bewijs daarvan stak hij den pater de hand toe die deze met warmte drukte. Maar Marie van Dussen had ook een woordje meê te spreken. Ook haar was immers kwaad aangedaan? Ook de pater moest haar vergiffenis vragen en hij verkreeg die bereidwillig.

Met behulp van van Dussen was voor den pater spoedig een geschikt verblijf gevonden. En waarmede hield deze zich vervolgens onledig? Met het prediken van het Evangelie der genade Gods in Christus.

We zagen den pater aan de sponde van zijn vriend van Dussen. Slechts noode verliet hij hem en dan nog maar voor korte oogenblikken, want hij wilde zijn bijzijn genieten, zoolang er leven in hem was. En dat leven zou niet lang meer duren. Zijn laatste stonde naderde. „Kom, Heer Jezus!” fluisterde de stervende. Nog eens herhaalde hij die woorden; toen kwam de Heere en nam hem mede naar het eeuwig Vaderhuis.

Aan het graf hield de gewezen pater — nu Evangelie dienaar — een treffende toespraak tot de vele aanwezigen. Zijn slotwoorden waren: „Vriend van Dussen, ik neem geen afscheid van u, maar roep u toe: tot weerziens.”

Spoedig werd zijn wensch vervuld, want ook onze pater ging weldra in de ruste van Gods volk.

Door den Uitgever dezes zijn verkrijgbaar gesteld:

Vaderlandsche Volksboekjes

meerendeels door

E. GERDES.

Eerste Serie:

- No. 1. **Het Graf der Spanjaarden** of het beleg van Haarlem in 1572.
No. 2. **Naarden uitgemoord in 1572.**
No. 3. **Het Ontzet van Leiden in 1574** of Hongersnood is een scherp zwaard.
No. 4. **Weg met het Spanjolennest!** of de Spanjaarden uit Utrecht in 1577.
No. 5. **De Geuzen** of de inneming van den Briel in 1572.
No. 6. **De Bloedbruiloft te Parijs** of de Bartholomeüsnacht in 1572.

Deze 6 fraaie Boekjes, ieder met 1 Plaat en in geïllustreerde Omslagen samen f 0.75.

Tweede Serie:

- No. 1. E. GERDES. **De Franschen te Woerden**, eene Vaderlandsche Herinnering uit het jaar 1813.
No. 2. E. GERDES. **Een Noord-Brabantsche Ossenkooper in 1570**, eene schoone Bladzijde uit onze Vaderlandsche Geschiedenis.
No. 3. E. GERDES. **Vier Onschuldigen vermoord**, een verhaal tijdens de Inquisitie hier te lande, 1566—1570.
No. 4. E. GERDES. **Oranje in 't Land**, een tafereel uit het jaar 1813.
No. 5. E. GERDES. **De Man van de Zilvervloot**, een verhaal uit de jaren 1578—1629.
No. 6. E. GERDES. **Noord en Zuid** of de dood van Willem Barendsz en Jacob Heemskerk.

Deze 6 fraaie Boekjes, ieder met 1 gekleurde Plaat en in keurig geïllustreerde Omslagen samen f 0.90.

Derde Serie:

- No. 1. E. GERDES. **De Man van de Biezenbruggen** of Coevorden in 1672.
No. 2. E. GERDES. **Bij 't Wachtvuur**, een herinnering uit het jaar 1624.
No. 3. E. GERDES. **Leve de Geus**, eene bladzijde uit den Geuzentijd.
No. 4. E. GERDES. **Een Spaansche Vastenavond**, verhaal uit den tijd van Prins Maurits.
No. 5. E. GERDES. **Geuzenwraak** of Amsterdam in 1574.
No. 6. E. GERDES. **De Spion** of de komst van Alva in Nederland.

Deze 6 fraaie Boekjes, ieder met 1 gekleurde Plaat en in keurig geïllustreerde Omslagen samen f 0.90.

Vierde Serie:

- No. 1. E. GERDES. **Een Woelewater** of Amsterdam in 1747—1754.
No. 2. E. GERDES. **De doode Vlieg**, het leven van **Joost van den Vondel**.
No. 3. E. GERDES. **Voor 't Vaderland**, de heldendaden van **J. C. J. van Speyk**.
No. 4. E. GERDES. **Bid en Werk**, tooneelen uit de geschiedenis van **Jan Luyken**.
No. 5. E. GERDES. **Een Horoscoptrekker**, merkwaardigheden uit de nalatenschap van den befaamden **Dr. J. C. Ludeman**.
No. 6. E. GERDES. **Een Libertijn**, het leven en de lotgevallen van **Dirk Volckertsz Coornhert**.

Deze 6 fraaie Boekjes, ieder met 1 gekleurde Plaat en in keurig geïllustreerde Omslagen samen f 0.90.

Door **D. BOLLE** te Rotterdam zijn mede
verkrijgbaar gesteld:

Vaderlandsche Volksboekjes.

EERSTE SERIE.

- No. 1. **Het Graf der Spanjaarden** of het Beleg van Haarlem in 1572.
- No. 2. **Naarden uitgemoord in 1572.**
- No. 3. **Het Ontzet van Leiden in 1574** of Hongersnood is een scherp zwaard.
- No. 4. **Weg met het Spanjolennest** of de Spanjaarden uit Utrecht in 1577.
- No. 5. **De Geuzen** of de Inneming van den Briel in 1572.
- No. 6. **De Bloedbruiloft te Parijs** of de Bartholomeüsnacht in 1572.

Deze 6 fraaie Boekjes, ieder met 1 Plaat en in geillusteerde Omslagen samen f 0,75.